

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
EKONOMİ VE YÖNETİM BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜKÜMET HARCAMALARI VE HÜKÜMET
BORÇLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR
ÇALIŞMA

AYŞE NUR GÖY

2501181732

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. MEHMET EMRE ÜNSAL

İSTANBUL – 2021

ÖZ

HÜKÜMET HARCAMALARI VE HÜKÜMET BORÇLARININ İSTİHDAM
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
AYŞE NUR GÖY

Bu tez çalışmasında hükümet harcamaları ve hükümet borçlarının istidam üzerindeki etkisinin, OECD ülkeleri üzerine analizi yapılmıştır. Çalışma 3 bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde hükümet harcamalarının genel tanımı, sınıflandırılması, artış nedenleri ve buna dair görüşler, hükümet harcamaları etkileri nelerdir bunlara dair teorik açıklamalar yapılacaktır. İkinci bölümde ise hükümet borçlarının tanımı, nedenleri ve çeşitleri ve hükümet borçlanmasının etkileri hakkında bilgiler verilecektir. Üçüncü bölümde ise seçilmiş OECD ülkelerinin Dünya Bankası ve OECD veri tabanlarından elde edilen 1995-2017 yıllarına ait hükümet harcamaları, hükümet borçları, gayri safi yurt içi hâsıla ve gayri safi sabit sermaye oluşumlarına ait veriler grafik haline getirilip, yorumlanmıştır. Ayrıca çalışmada ekonometrik analiz olarak Panel Veri Analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, OECD ülkelerinde sabit sermaye oluşumu %1 artırıldığında istihdam %0.08 artmakta, hükümet borçları %1 artırıldığında istihdamı %0.04 azalttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hükümet harcamaları, hükümet borçları, istihdam, OECD, Panel veri analizi

ABSTRACT

THE EFFECT OF GOVERNMENT EXPENDITURES AND GOVERNMENT DEBTS ON EMPLOYMENT: A STUDY ON OECD COUNTRIES

AYŞE NUR GÖY

In this thesis, the effect of government expenditures and government debts on employment are analyzed on OECD countries. The study consists of 3 parts. In the first part, the general definition, classification of government expenditures, the reasons for the increase and the related opinions, what are the effects of government expenditures, and theoretical explanations about them will be given. In the second part, information about the definition, causes and types of government debt and the effects of government debt will be given. In the third section, data on government expenditures, government debt, gross domestic product and gross fixed capital formations for the years 1995-2017 obtained from the World Bank and OECD databases of selected OECD countries. They are graphed and interpreted. In addition, Panel Data Analysis was performed as an econometric analysis in the study. As a result of the analysis, it is seen that when fixed capital formation is increased by 1% in OECD countries, employment increases by 0.08%, and when government debt is increased by 1%, it is seen that it decreases employment by 0.04%.

Key Words: government expenditures, government debts, employment, OECD, panel data analysis

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında değerli katkılarından ve yol göstericiliğinden dolayı danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet Emre Ünsal ' a teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma jüri üyeleri Sayın Doç. Dr. İzzet Taşar ve Sayın Doç. Dr. Ertuğrul İbrahim Kızılkaya 'ya savunma sürecindeki değerlendirmeleri ve önerileri için teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen sevgili anneme ve babama saygılarımı sunuyorum.

İSTANBUL 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
ŞEKİL LİSTESİ.....	VIII
GRAFİK LİSTESİ.....	IX
TABLO LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET HARCAMALARI

1.1. HÜKÜMET HARCAMALARI KAVRAMI.....	3
1.1.1. Dar Anlamda Hükümet Harcamaları	4
1.1.2. Geniş Anlamda Hükümet Harcamaları	5
1.2. HÜKÜMET HARCAMALARI SINIFLANDIRILMASI	6
1.2.1. İdari Sınıflandırma	6
1.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırma	7
1.2.3. Ekonomik Sınıflandırma	8
1.2.3.1. Reel Harcamalar	9

1.2.3.2.	Transfer Harcamaları	10
1.2.3.3.	Cari Harcamalar	11
1.2.3.4.	Yatırım Harcamaları	11
1.2.3.5.	Verimli Harcamalar- Verimsiz Harcamalar	12
1.3.	HÜKÜMET HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENLERİ VE BUNA DAİR GÖRÜŞLER.....	12
1.3.1.	Görünürdeki Artış Nedenleri	12
1.3.2.	Gerçek Artış Nedenleri	14
1.3.3.	Hükümet Harcamalarının Artışını Açıklayan Görüşler	15
1.3.3.1.	Wagner Yasası.....	16
1.3.3.2.	Peacock-Wiseman Yaklaşımı (Sıçrama Tezi)	17
1.3.3.3.	Musgrave Yaklaşımı	19
1.3.3.4.	Henry Carter Adams Yaklaşımı	19
1.3.3.5.	Baumal Yaklaşımı (Dengesiz Büyüme Hipotezi)	19
1.3.3.6.	Pigou ve Dalton Yaklaşımı.....	20
1.3.3.7.	Buchanan Yaklaşımı (Kamusal Tercihler)	20
1.4.	HÜKÜMET HARCAMALARININ ETKİLERİ.....	21
1.4.1.	Üretim Düzeyi Üzerindeki Etkisi	21
1.4.2.	Tüketim Üzerindeki Etkisi	22
1.4.3.	İstihdam Üzerindeki Etkisi	22
1.4.4.	Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	22
1.4.5.	Çarpan Etkisi.....	24
1.4.6.	Hızlandıran Etkisi	26
1.4.7.	Dışlama Etkisi	26
1.5.	LİTERATÜR İNCELEMESİ	28

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET BORÇLARI

2.1.	HÜKÜMET BORÇLARI KAVRAMI.....	37
2.1.1.	Klasik Görüşe Göre Borçlanma	38
2.1.2.	Modern Görüşe Göre Borçlanma	39
2.2.	HÜKÜMETİN BORÇLANMA NEDENLERİ	40

2.3.	HÜKÜMET BORÇLARININ SINIFLANDIRILMASI	43
2.3.1.	Süreleri Bakımından Hükümet Borçları	43
2.3.1.1.	Kısa Vadeli Borçlar (Dalgalı Borçlar)	43
2.3.1.2.	Uzun Vadeli Borçlar	45
2.3.2.	İsteğe Bağlı- Zorunlu Borçlar	47
2.3.3.	Sağlandığı Kaynak Bakımından İç ve Dış Borçlar	48
2.3.3.1.	İç Borçlar	48
2.3.3.2.	Dış Borçlar	50
2.4.	HÜKÜMET BORÇLARININ ETKİLERİ.....	52
2.4.1.	Tasarruflar Üzerindeki Etkisi	52
2.4.2.	Tüketim Üzerindeki Etkisi	53
2.4.3.	Sermaye Piyasası Üzerindeki Etkisi	53
2.4.4.	Enflasyonist ve Deflasyonist Etkisi	54
2.4.5.	Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi	55
2.4.6.	Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	55
2.5.	LİTERATÜR İNCELEMESİ	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMET HARCAMALARININ VE HÜKÜMET BORÇLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ANALİZİ

3.1.	SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNE DAİR VERİLERİN GRAFİKLERİ VE YORUMU	64
3.2.	ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM ve VERİ SETİ	75
3.3.	EKONOMETRİK ANALİZ	76
SONUÇ.....		80
KAYNAKÇA.....		83

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: 1910-1970 Döneminde İngiltere’de Kamu Harcamalarının Seyri (Peacock-Wiseman Sıçrama Tezinin Dayandığı Eğri)	18
Şekil 2: Lorenz Eğrisi	23
Şekil 3: Dışlama Etkisi	27

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arası Gayrı safi sabit sermaye oluşumu (GCF)	65
Grafik 2: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arası Gayrı safi Yurt içi Hâsılası (GDP)	67
Grafik 3: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki Hükümet Harcamaları	69
Grafik 4: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki Hükümet Borçları.....	71
Grafik 5: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki İstihdam Verileri	73

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Literatür İncelemesi: Hükümet Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi	28
Tablo 2: Literatür İncelemesi: Hükümet Borçlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi....	56
Tablo 3: Çalışmada kullanılan OECD ülkeleri	64
Tablo 4: Regresyon Modelleri.....	75
Tablo 5: Im-Pesaran-Shin Birim Kök Testi	76
Tablo 6: Model Belirleme	77
Tablo 7: Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler Arası Korelasyon	78
Tablo 8: Regresyon Sonuçları	79

KISALTMALAR LİSTESİ

GSMH: Gayrisafi Milli Hâsıla

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

GFC: Gayrı Safi Sabit Sermaye Oluşumu

DHMİ: Devlet Hava Meydanları İşletmesi

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

DAP: Doğu Anadolu Projesi

ZBK: Zonguldak Bartın Karabük Projesi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖSYM: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

Mpc: Marjinal Tüketim Eğilimi

PIGGS: Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya ülkeleri olup ekonomik kriz içinde olan Avrupa ülkeleridir.

GİRİŞ

İstihdam geniş anlamıyla, bir ekonomide belli bir dönemde bütün üretim faktörlerinin (işgücü, toprak, sermaye) mevcut teknoloji düzeyine göre hangi oranda kullanıldığını ifade eder. Aynı zamanda gelir ve refahın temel belirleyicisindendir. Üretim faktörleri tam kullanılmadığı durumlarda, kapasitenin altında bir refah seviyesi varken, tam kullanıldığı durumlarda tam kapasite veyahut kapasiteyi de aşan aşırı bir refah söz konusudur diyebiliriz. Üretim faktörlerindeki eksik kullanımlar kuşkusuz ekonomik bir sorundur. Bu sorunu yaşayan her ülkede ve her ekonomide istihdam düzeyini artırmaya yönelik çabalar mevcuttur. Bu çabalar ile istihdamı artırıcı ekonomi politikaları benimsenir. Bu politikalar para veya maliye politikalarıdır.

Maliye politikası, devletin bir takım ekonomik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirmek için mali araçlarla ekonomik hayatta yaptığı müdahalelerdir. Maliye politikasını dört temel politikaya ayırmak mümkündür. Bunlar, harcamalar politikası, borçlanma politikası, vergi politikası ve diğer politikalar yani dış ticaret, teşvik gibi politikalarıdır. (Eğilmez, 2019, s. 223)

Maliye politikalarının önemli unsurlarından olan hükümet harcamaları ve hükümet borçları istihdamı olumlu/olumsuz yönden etkiler. Toplam talebin azaldığı bir piyasada hükümet harcamaları artırılarak ekonominin canlandırılması sağlanabilir. Hükümet harcamalarının artmasıyla, istihdamında artması beklenir. Elinde fazladan para bulunan kişi parayı harcayarak talep artışına sebep olurken, üretimde de canlanmalar meydana gelir. Hükümet borçlanması ise, talep artışıyla birlikte ekonomide meydana gelen canlılığın ortaya çıktığı durumlarda, borçlanma artırılarak piyasadaki parayı çekerek harcanabilir gelirin düşürülmesini hedefleyen politika türüdür.

Ekonomide istikrarın sağlanması ve bütçede denge sağlamasına katkı yapan, hükümet harcamaları, gelir ve borçları aynı zamanda ekonomik göstergeler olan ücret, faiz ve fiyatları etkiler. Bunun meydana getirdiği ekonomik sonuçlarla birlikte

ekonomide büyüme, enflasyon ve istihdam üzerinde de artırıcı veya azaltıcı etkilerde meydana getirir. (Ünsal, 2020, s. 54)

Bu çalışmanın temel amacı; hükümet harcamaları ve hükümet borçlarının istihdam üzerindeki etkisi ve bu etkilerin OECD ülkeleri üzerindeki analizidir. Çalışmada panel veri analizi kullanılacaktır. Bu analiz sonucunda istihdamı olumlu/olumsuz etkileyen unsurlar belirlenecektir ve politika önerileri sunulacaktır. Politika yapıcılarının içinse bir yol gösterici, örnek olması amaçlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde hükümet harcamalarının genel tanımları ve kapsamı, sınıflandırılması, hükümet harcamalarını artıran nedenler ile bu artışı açıklamaya yönelik görüşlere ve hükümet harcamalarının ekonomik etkilerine yer verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise hükümet borçları kavramı üzerinde durulacaktır. Hükümet borçları tanımı, hükümet borçlarının sınıflandırılması, borçlanma nedenleri ve hükümet borçlanmasının etki ve sonuçlarından bahsedilecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise kullanılacak olan veri seti/modelleri tanıtılacaktır. Ardından seçilmiş OECD ülkelerine ait veriler kullanılarak Panel Veri Analizi yapılacaktır. Bu veriler ışığında hükümet harcamalarının ve hükümet borçlarının istihdamı olumlu/olumsuz nasıl etkilediği ortaya çıkacaktır. Verilerin ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucuyla da politika önerileri sunulup, çalışma sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET HARCAMALARI

Bu bölümde hükümet harcamalarına dair kavramlar, hükümet harcamaları sınıflandırılması, hükümet harcamalarının artış nedenleri ve buna dair görüşler, hükümet harcamalarının etkilerine dair teorik bilgiler verilmiştir. Son olarak da literatür incelemesine yer verilip, bölüm tamamlanmıştır.

1.1. HÜKÜMET HARCAMALARI KAVRAMI

Toplumların birbiriyle yaşamlarını sürdürebilmesi için çeşitli ihtiyaçlar oluşmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması içinse devletlerin var olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Devletler, toplumun refahı için ve içerisinde yaşayan insanlar için hizmet götürmekle mükelleftir. Devletin yüklendiği görevleri yerine getirebilmesi adına da harcamalar yapması gerekmektedir. Devletlerin ihtiyaçları karşılamak için mal ve hizmet alımları yaptığı harcamalara hükümet harcamaları denir.

Hükümet harcamaları kavramı “ kamu harcamaları”, “kamu giderleri”, “devlet masrafları” ya da “ amme masrafları” şeklinde farklı tabirlerle de literatürde yer almaktadır. Tezde bütünlük sağlanması amacıyla hükümet harcaması kavramı kullanılacaktır. Hükümet harcamaları hakkında çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Kapsam bakımından tanımlamalarda farklılık meydana gelmektedir. Bunlar dar anlamlı ve geniş anlamlı hükümet harcamaları olarak iki farklı şekilde tanımlanmıştır.

1.1.1. Dar Anlamda Hükümet Harcamaları

Dar anlamda hükümet harcamaları, kamu hizmetlerinin yerine getirilebilmesi adına devlet ve diğer kamu tüzel kişilerin yaptıkları harcamalar bütünüdür.

Dar anlamda yapılan tanımlara klasik iktisat anlayışını yansıtan görüşler diye ifade de edebiliriz. Klasik iktisatçılara göre hükümet harcamaları, kamu kurumlarının, toplumsal ihtiyaçların karşılanması için belirli yöntemlere dayalı yaptıkları parasal harcamalardır.

Ünlü Alman maliyecisi Prof. Dr. F. Neumark'ın tanımı şu şekildedir:

“Hükümet harcamalarıyla kast olunan şey, kamu teşekküllerinin üzerine düşen asıl idare vazifelerinin ifasını sağlamak maksadıyla yapılan harcamalardır.”

Hükümet harcamaları, kamu tüzel kişileri tarafından yapılan harcamalardır. Bir giderin kamusal gider haline gelmesi, harcamayı yapanın hukuki vafına bağlıdır. Kamu hizmetinin karşılığı devlet ve diğer kamu tüzel kişileri yani belediye, köy gibi mahalli idareler tarafından yapılıyorsa bu hükümet harcamasıdır, gerçek kişiler ya da özel hukuk tüzel kişileri yapıyorsa bu harcamalar, özel harcama sayılmaktadır. (Nadaroğlu, 2000)

1.1.2. Geniş Anlamda Hükümet Harcamaları

Geniş anlamda hükümet harcamaları merkezi hükümet, yerel yönetim harcamalarını, merkezi ve yerel yönetim kuruluşları tarafından düzenlenen ekonomik teşebbüsleri, sosyal güvenlik vb. hizmetler için yaptıkları harcamaları içerir. (Akdoğan, 2019)

Bir diğer tanıma göre ise devletin sosyal ve ekonomik faaliyetlerindeki bütün işlerin maliyetine giren unsurların toplamı olarak tanımlanır. Para ve mal olarak doğrudan yapılan harcamalar değil, faaliyetlerin görülmesi için kullanılan diğer araçları da kapsamaktadır. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (DHMİ, Boru Hatları ve Petrol Taşıma Anonim Şirketi, Devlet Malzeme Ofisi, Elektrik Üretim Anonim Şirketi vb.) harcamaları, sosyal sigorta ödemeleri, vergi muafıkları gibi unsurlar geniş anlamda hükümet harcamalarını oluşturur. Geniş anlamdaki hükümet harcamalarında devlet tek başına para ya da mal harcaması yapmamaktadır, piyasaya mal ve hizmet arz eden KİT'lerin de harcamaları dikkate alınır.

Modern iktisat anlayışı, geniş anlamda hükümet harcamalarındaki tanıma uymaktadır. Modern iktisatçılara göre hükümet harcamaları, klasiklerin tanımına ek olarak devletin sosyal ve ekonomik yaşama müdahale etmek adına, yapmış olduğu harcamalardır. Sosyal ve ekonomik müdahaleden kasıt, ekonomik faaliyetleri iyi yönde değiştirmesidir. Örneğin, kalkınma projeleriyle (GAP, DAP, ZBK vb.)¹ bölgeleri gelişmiş merkezler haline getirmek.

¹ GAP(Güneydoğu Anadolu Projesi): Nehirler üzerinde yapılacak barajlar, hidroelektrik santralleri ve sulama tesisleri ve ayrıca diğer hizmet sektörlerinin(eğitim, sağlık, sanayi vb.) gelişimi, bölge kalkınması için yapılan projedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.gap.gov.tr/>

DAP (Doğu Anadolu Projesi): Bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması ve ekonomiyi canlandırmak için Doğu Anadolu'daki 15 şehri kapsayan bir projedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.dap.gov.tr/>

ZBK (Zonguldak Bartın Karabük Projesi): Çeliğe ve kömüre dayalı sanayiye azaltma amacıyla yeni iş alanları oluşturmak adına yapılan projedir.

1.2. HÜKÜMET HARCAMALARI SINIFLANDIRILMASI

Hükümet harcamaları, harcamayı gerçekleştirecek olan idari birim, harcamayla gerçekleştirilen hizmet türü ve harcamanın nerede yapıldığına dair görülen bütçe veya harcamanın ekonomik özellikleri ve etkileri esas alınarak farklı şekillerde sınıflandırılabilir. (Yılmaz P. D., 2013, s. 100)

Devletlerin hizmet ve faaliyetlerini gerçekleştirmesi için yaptıkları harcama türlerini sınıflandırmanın birçok faydası bulunmaktadır. Hükümet harcama ve hizmet dengesini sağlama; kamu kaynaklarının verimli olarak kullanılması; ödenen vergilerin hangi hizmette kullanıldığının görülmesi; mali istatistiklerin sağlam ve sağlıklı bir şekilde tutulabilmesi gibi. (Müftüoğlu, 2020, s. 75-76)

Hükümet harcamalarını idari, fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırma olmak üzere üç farklı şekilde sınıflandırabiliriz.

1.2.1. İdari Sınıflandırma

İdari sınıflandırmalar, devletin yapı ve organlarının yerine getirdiği fonksiyonların kaydının yapıldığı sınıflandırmadır. Bütçede ayrılan ödenekler, kamu kurum ve kuruluşları arasında idari sınıflandırmaya bağlı olarak pay edilir. (Kalenderoğlu, 2017, s. 81)

Genel bütçe harcamaları, katma bütçelerin harcamaları, hazine özel hesapları, kesin ve geçici harcamalar idari sınıflandırma içinde yer alır. Türkiye özelinde örnekleme yapacak olursak, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar (sağlık bakanlığı, milli eğitim bakanlığı vb.), Sayıştay, Yargıtay harcamaları gibi genel bütçeli kuruluşların harcamaları verilebilir. Yüksek Öğretim Kurumu, üniversiteler, ÖSYM, Gençlik ve Spor Müdürlüğü vb. özel bütçeli kuruluşlar; RTÜK ve SPK gibi düzenli ve denetleyici kurumların harcaması idari sınıflandırma örnekleridir.

İdari sınıflandırma, yeterli olmayan ve harcamaların nerelere yapıldığının net olarak görülmediği bir yapıya sahiptir. Bundan dolayıdır ki üstlendikleri fonksiyonlar açısından yeni bir sınıflandırma türü ortaya çıkmıştır. Literatürde sınıflandırma içerisinde verilse de yeterli bilgi sağlamadığı için tercih edilmemektedir.

Ülkelerde kamu kesimi örgütlenmelerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bundan ötürü idari sınıflandırmalar, ülkeler arası karşılaştırmalar için uygun değildir. (Uluatam, 2014)

1.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırma bütçede hangi faaliyet ve hizmetlere ne miktarda harcama yapılacağını gösteren bir türdür. Harcamaların işlevlerine bağlı olarak yapılan bu sınıflandırma türünde eğitim, çevre, savunma, sağlık, gibi fonksiyonel ayrımlara gidilmektedir. (Müftüoğlu, 2020, s. 76-77)

Fonksiyonel sınıflandırmanın amaçları şu şekilde sıralanabilir²:

- Hizmetleri aksatmadan harcamaları makul bir şekilde düzenlemek
- Gereksiz olarak tekrar edilen işleri ayıklamak
- Niteliği itibarıyla aralarında benzerlik bulunan işleri bir araya toplamak
- Devletin faaliyet ve görevlerini belirlemek

Fonksiyonel sınıflandırma, idari sınıflandırmaya göre daha kapsamlı bir sınıflandırma türüdür. İdari sınıflandırma türünde harcamaların nereye yapıldığına dair net olarak görünmeyen bir yapısı varken, fonksiyonel sınıflandırmada kurumların üstlendikleri fonksiyonlara göre sınıflandırmalar yapılmıştır. Örnek verecek olursak sağlık, çevre, savunma hizmetleri idari sınıflandırmada sadece Sağlık Bakanlığı, Çevre Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı bütçelerinde görünür.

² (Akdoğan, 2019, s. 85)

Fonksiyonel sınıflandırmada ise tüm bakanlık ve diğer kamu kurumları, müdürlükler vb. kuruluşlarında olan sağlık, çevre ve savunma hizmetlerini de görebiliriz.

Fonksiyonel sınıflandırmada hizmet türleri; genel hizmet, sosyal hizmetler ve ekonomik hizmetlerdir.

- **Genel hizmetler:** Bir ülkede yapılmasının gerektiği hizmet olup bunlar; yönetim, savunma, adalet gibi hizmetlerdir.
- **Sosyal hizmetler:** Sosyal devletlerde var olan hizmetlerdir. Eğitim, kültür, sağlık, din hizmetleri gibi.
- **Ekonomik hizmetler:** Karışık ekonomik sistemi benimsemiş devletlerde bulunan hizmetlerdir. Ulaşım, enerji, doğal kaynaklar, inşaat hizmetleri örnek olarak verilebilir.

1.2.3. Ekonomik Sınıflandırma

Gerçekleştirilen hükümet harcamaları ile cari üretim düzeyi ile ilişkili harcamaların ortaya çıkardığı sonuçlara göre yapılan sınıflandırma türüdür. (Çaşkurlu & Arslan, 2019, s. 148)

Ekonomik sınıflandırma, hükümet harcamalarının ekonomi üzerindeki etkilerini görmek için yapılan ve aynı ekonomik etkilere sahip olan harcamaların bir arada gruplandırılmasıdır. Genel olarak bir ayırım yapacak olursak ekonomik sınıflandırmayı üç başlık altında ele alabiliriz: “Reel harcamalar- Transfer harcamaları”, “Cari harcamalar- Yatırım harcamaları”, “Verimli harcamalar- Verimsiz harcamalar”.

1.2.3.1. Reel Harcamalar

Reel- transfer harcamaları ayrımı ilk defa A. Piqou tarafından ifade edilmiştir. Reel-transfer harcamaları sınıflandırılmasındaki esas nokta, hükümet harcaması yapıldığında ekonomide mal ve hizmet akımlarına yol açıp açmadığıdır. (Türk, 2011, s. 79)

Reel harcamalar; devletin, değeri karşılığında hizmet veya mal almasıdır. Karşılık durumu vardır. Devlet hizmet ve malı para ile aldığı anda, istihdamı da milli geliri de artar. Kırtasiye giderleri, personel ücretleri vb. harcamalar örnek olarak verilebilir. (Çaşkurlu & Arslan, 2019, s. 149)

Reel harcamalar, devletin tüketimine yönelik harcamalarda diyebiliriz. İstihdam için ödenecek memur ve işçi maaşları, kullanım için satın alınan araçlar, mallar, binalar vb. fiziki mallar reel harcama örnekleri olabilir.

Reel harcamaların özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür;

-Karşılıklıdırlar: Devlet bu harcamaların karşılığında mutlaka üretimi gerçekleştirmek için gerek duyduğu hammadde ve/veya ara malını satın almak yahut bir üretim faktörünün kullanım hakkını elde etmeyi bekler. Devletin karşılıksız olarak yaptığı harcamalar reel harcama sayılmaz. (Yılmaz P. D., 2013, s. 103)

- GSMH' ya katkı sağlar: Devletin bu tarz harcamaları ekonomideki üretim ve gelir akımına katkı sağlar. Keynes'e göre, hükümet harcamalarındaki artış cari kullanılabilir geliri yükseltir ve toplam talebi artırır. Bunun sonucunda da üretim ve istihdam artar. (Yılmaz P. D., 2013, s. 104)

1.2.3.2. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, üretim faktörünün bulunmadığı harcamalardır.

Devletin karşılıksız olarak yaptığı ve milli geliri doğrudan etkilemeyen harcamalardır. Bu harcamalar ile bireylerin, grupların satın alma güçleri etkilenir. (Altay, 2019, s. 117)

Milli gelirde direk bir değişiklik meydana getirmeden yalnız satın alma gücünün kişilere veya sosyal gruplara beklentisiz olarak verilmesi durumu transfer harcamalarıdır. (Kalenderoğlu, 2017, s. 83)

Transfer harcamaları “Dolaylı-Dolaysız” ve “Gelir- Servet” transfer harcamaları olarak ikili bir gruba ayrılır.

- a) Dolaylı Transfer Harcamaları:** Kişilerin gelirlerini dolaylı yünden artırdığı harcamalardır. Reel geliri artırıcı niteliktedir. Bazı mal ve hizmetlerin ederlerini azaltmak için yapılan devlet destekleri, üretici için maliyeti azaltmak için yatırım indirimi, vergi iade ve hazine teşvikleri bunlara örnektir.
- b) Dolaysız Transfer Harcamaları:** Kişilerin gelirlerini direk artıran harcamalardır. Örneğin; yiyecek ve yakacak yardımı, maluliyet aylıkları, sosyal yardımlar gibi yardımlar. Bu harcama türü nominal geliri artırıcı niteliktedir.
- c) Gelir Transfer Harcamaları:** Kişi gelirini artıran harcamalardır. Emekli memur aylıkları, yetim aylıkları ve öğrenci bursları bu transfer harcama türüne örnektir.
- d) Servet Transfer Harcamaları:** Sermaye birikimine sebebiyet veren harcamalardır. Savaş tazminatları, mesken yapımı için yapılan yardımlar, kamulaştırma gibi giderler örnekleridir. Bu harcama türü karşılıklıdır, devlet yaptığı harcama karşısında mal ve hizmet alımı yapar. (Kalenderoğlu, 2017, s. 83)

1.2.3.3. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, kullanıldıkça tüketilen ve devamlılığı olmayan harcama türüdür. Harcamaların fayda ve etkileri harcandıkları yılda kendini gösterir ve tükenirken, her yıl tekrarlanmaktadır. Maaş-ücret ödemeleri ve fatura ödemeleri örnek olarak verilebilir. (Müftüoğlu, 2020, s. 78)

Cari harcamalarının sermaye birikimi üzerinde olumlu etkileri vardır. Bu etkiler doğrudan değil, beşeri sermaye diye nitelendirilen eğitim, sağlık gibi alanlarda yapılan cari harcamalar ile olumlu etkiler meydana getirilmektedir. (Altay, 2019, s. 119)

Mal ve hizmet satın alınmaya yönelik harcamalar olmasından ötürü arz ve talep üzerinde etkilere sebebiyet verir. Cari harcamalarının artması yatırım harcamalarını da artırabilir. Yani genel olarak ekonominin makro dengelerini etkileyen bir harcama türüdür.

1.2.3.4. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, devletin anapara birikimini temin etmek amaçlı, sermaye malları olarak yapmış olduğu harcama türüdür. Yatırım harcamaları ekonominin kapasitesini artırırken bundan dolayı üretimi de artırır. Devletin baraj, yol yapımı için yaptığı harcamalar örnek olabilir. (Kökocak & diğerleri, 2011, s. 219)

Yatırım harcamaları fayda ve etkileri uzun süreli devam eden, devletin yeni iş alanları için ve alt yapı hizmetlerinde kullanmak için yaptığı harcamalardır. Hastane, yol, okul, baraj vb. yapımı için yapılan harcamalar örnek olarak verilebilir. (Müftüoğlu, 2020, s. 78)

Cari harcamalar makro düzeyde ekonomik dengeleri etkileyen bir türken, yatırım harcamaları da sermaye birikimi ve üretim kapasitesini artırıcı etki yapar.

1.2.3.5. Verimli Harcamalar- Verimsiz Harcamalar

Verimli, verimsiz harcamalar, ekonomik sınıflandırmanın bir diğer türüdür. Milli ekonomi de meydana gelen sonuçlara göre sınıflandırma yapılır. Yani GSMH’de herhangi bir artış meydana geliyorsa ve bunun artmasına katkı sağlıyorsa bu harcama verimli bir harcamadır. Eğer ki tam tersi durum meydana geliyorsa, GSMH’de kaynağı tüketen harcama türüyse verimsiz bir harcamadır.

Hangi durumda harcama verimli hangi durumda verimsiz olduğu konusu tartışmalı bir konudur. Sosyal amaçlı yatırımlar verimsiz harcamalar içerisine alınırken bunun ekonomik sonuçları verimli sayılabilir. Yine iktisadi amaçlı yapılan harcamaların verimli harcamalar olduğu söylene de ekonomik sonuç açısından bu harcama türü verimsiz harcama sayılabilir. Örneğin devletin tarımla uğraşan insanlar için verdiği mali yardımlar ekonomik sonuçları bakımından verimsiz olabilir.

1.3. HÜKÜMET HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENLERİ VE BUNA DAİR GÖRÜŞLER

Hükümet harcamalarının iki tür artış nedeni vardır. Bunlar;

- a) Görünürdeki Artış Nedenleri: Ülke topraklarının genişlemesi, enflasyon, bütçe usullerindeki değişimler, aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş.
- b) Gerçek Artış Nedenleri: İktisadi, siyasi, sosyal, askeri, sanayileşme ve teknolojik nedenlerdir.

1.3.1. Görünürdeki Artış Nedenleri

Hükümet harcamalarının, uygulamadan kaynaklanan bazı sebeplerden ötürü gerçekte artmadığı halde artmış gibi görünmesidir. Böyle görünmesine neden olan durumlar olarak şunları söyleyebiliriz.

- **Ülke topraklarının genişlemesi**, savaş ve istilalar ile ülke topraklarının genişlemesiyle, ülkeye yeni katılan insanlara da kamu hizmeti sunmak gerekir ve hükümet harcamalarında artışa neden olur ancak bu görünürde bir artıştır. Yeni katılan insanlardan da vergi alınmaya başlanır ve vergi gelirleri harcamaların finansmanında kullanılır. (Yılmaz P. D., 2013)
- **Paranın satın alma gücünün değişmesi (enflasyon)**, zaman içerisinde bazı mal ve hizmet fiyatlarında değişiklikler meydana gelir. Paranın satın alma gücünün azalmasıyla hükümet harcamalarının artması görünüşte artıştır. Mal ve hizmetlerde bir nitelik artışı meydana gelmez. Sadece bir mal ve hizmete ödenen bedel, enflasyon nedeniyle artmıştır. (Çaşkurlu & Arslan, 2019, s. 135)
- **Bütçe usullerindeki değişimler**, devlet bütçe usullerinde zamanla değişiklikler meydana gelmiştir. Safi usulden gayri safi usule geçilmiştir. Safi usul de gelir ve giderler tek tek gösterilmezken, bir gelir için yapılan giderler çıkarılır ve ardından kalan bütçeye gelir şeklinde yazılırdı. Gayri safi usule geçildikten sonra gelirlerle birlikte, gelirleri temin etmek için yapılmış olan giderler de bütçede yazılmaya başlandı. Kamu harcamaları bütçe harcamalarında görünmezken, safi usulde görünür hale gelmiştir. Böylelikle, reelde kamu harcamaları artmaz, kamu harcamalarındaki artış görünürdeki bir artış şeklindedir. (Yılmaz P. D., 2013, s. 111-112)
- **Aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş**, eskiden devletler bazı hizmetleri aynı olarak yapardı yani herhangi bir para ödmeden. Örneğin, köy ya da kasaba da herhangi bir yol yapımında çalışan insanlar herhangi bir ücret almadan, gönüllü şekilde çalışarak emek verirlerdi. Bu gibi hizmetlerin paralı hale gelmesiyle hükümet harcamalarında artış meydana gelmiştir. Bu harcamalar görünürde bir artıştır. Çünkü mal ve hizmetlerin miktar yahut niteliğinde değişiklik yokken, ekonomi de para ile ifade edilmesiyle hükümet harcamalarında artış gibi görünmüştür.

1.3.2. Gerçek Artış Nedenleri

Hükümet harcamalarının milli gelir içerisindeki payı artığında gerçek bir artış söz konusudur. Topluma sunulan mal ve hizmetlerin sayısında artışıyla, maliyetlerin niteliğinde artışların oluşu, hükümet harcamalarının gerçekte artmasına yol açmaktadır. Hükümet harcamalarının gerçekte artma nedenleri; iktisadi, sosyal, siyasi, askeri, sanayileşme ve teknolojik nedenlerdir.

- **İktisadi nedenler,** devletin iktisadi alanda ekonomik faaliyetlerde bulunmasıdır. Devletin ekonomiye müdahalesi, ekonomik kriz, yeni devlet fonksiyonlarının ve hizmet alanlarının ortaya çıkması gibi iktisadi alanda ekonomik faaliyetlerde bulunması ve aynı zamanda hükümet harcaması yapması demektir. Bu alanlardaki artışlar, gerçek artış niteliğindedir.
- **Sosyal nedenler,** devletin ekonomik gelişmeye ve toplumsal kalkınmaya birlikte görevlerinin artması sonucunda topluma sunmuş olduğu hizmetlerde bir artış meydana gelmiş ve dolayısıyla kamu harcamalarında da önemli artışlar oluşmuştur. Bu harcamaların nedeni toplumun şehirlere yerleşme isteğiyle, belediye ve devletin sunmuş olduğu hizmetlerde meydana gelen artışlardır. (Çaşkurlu & Arslan, 2019, s. 140)
- **Siyasi nedenler,** ülkelerde meydana gelen siyasi değişimler, demokratik rejimin yaygınlaşması, sosyal devlet anlayışının artması hükümet harcamalarını artırmıştır. Demokratikleşmeyle birlikte artan, yeni partiler, örgütler, yerel meclisler kamu yararını artırırken, hükümet harcamalarını da artırmıştır.
- **Askeri nedenler,** devletlerin hem savunma hem de yapacağı savaşlar için savunma ve savaş hizmetlerini artırmaları gereklidir. Uzun yıllardır büyük savaşlar meydana gelmese bile ülkeler her zaman askeri güçlerini artırmaları, son teknolojilere sahip askeri ürünlere sahip olma adına satın alımlar veya bunların üretiminde öncülük etmeleri, hükümet harcamalarının gerçekte artmasına neden olur.

- **Sanayileşme ve Teknolojik nedenler**, özellikle günümüzde sanayileşme ve teknoloji sürekli ilerleme halindedir. Her geçen günde sanayileşmenin ve teknolojinin farklı boyutlarına şahit olmakla birlikte, bunların kullanımıyla maliyetlerinde arttığını görüyoruz. Devletler günümüzde gelişmiş imkânlarla sahip olmak adına da sanayileşme ve teknoloji alanında hükümet harcamalarını artırmaktadır. İletişim, sağlık, ekonomi, askeri, uzay vb. konularda teknik ve bilimsel araştırmalar için devletler hükümet harcamalarını önemli oranda artırmıştır.

1.3.3. Hükümet Harcamalarının Artışını Açıklayan Görüşler

Hükümet harcamalarının artışına dair görüşlerin ele alınacağı bu bölümde çeşitli bilim insanlarının hükümet harcamalarının neden arttığına dair geliştirdikleri teoriler incelenecektir. Bunlar;

- Wagner Yasası
- Peacock- Wiseman Yaklaşımı (Sıçrama Tezi)
- Musgrave Yaklaşımı
- Henry Carter Adams Yaklaşımı
- Baumal Yaklaşımı
- Pigou ve Dalton Yaklaşımı
- Buchanan Yaklaşımı

1.3.3.1. Wagner Yasası

1877'de Adolph Wagner açıkça "Devlet Faaliyetinin Artırılması Kanunundan" bahsetti. (1877, s. 68). Wagner'in belirttiği bu yasa, ampirik gözlemlere dayanıyordu ve gelir artışı gerçekleştiğinde, kamu sektörünün ekonomik olarak ilerleme kaydedeceğini belirtiyordu. (Wagner & Weber, 1977)

Wagner yasası, ekonomiler büyüdükçe hükümet faaliyetlerinin arttığını ve artış hızının hükümet dalları için farklı olduğunu belirtir.

Wagner'in yasası, sanayileşme sürecinde bir ulusun kişi başına düşen geliri arttıkça, hükümet harcamalarının toplam harcamadaki payının arttığını varsaymaktadır. Böyle bir ilişkinin mantığı genellikle talebe dayandırılır; dolayısıyla, ampirik çalışmalarda, hükümet harcamalarına yönelik talebin gelir esnekliğinin birlikten büyük olup olmadığı açısından kanunun geçerliliği aranmaktadır. (Courakis, Moura-Roque, & Tridimas, 2006)

Wagner bazı Avrupa ülkeleri ile ABD ve Japonya'da hükümet harcamalarının gelişimini analiz ederek refah düzeyinin yükselişin kamu sektörünün ölçeğini artırır mı sorusuna yanıt aramıştır. Refah düzeyinin artmasıyla hükümet harcamalarının da arttığını ileri sürmüştür. Wagner bu teorisini üç parçaya dayandırmaktadır:

Birincisi, koruyucu ve düzenleyici kamusal malların talebinde artış olması sebebiyle devlet, iç ve dış güvenlik, adalet hizmetlerine dair harcamalarını arttırır. Ekonomik kalkınma neticesinde, devletin ekonomik ve sosyal hayata katılımı ve müdahalesi artmıştır. Bu da yönetimin merkezileşmesine neden olmuştur. (Işık, 2014, s. 115)

İkincisi, Wagner devlet tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin talebinin gelir esnekliğinin yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin, eğitim sağlık gibi hizmetlerin gelir esnekliği yüksektir. Gelir arttıkça özel mallara ve hizmetlere olan talep arttıkça, devlet tarafından sağlanan mal ve hizmetlerde de talepler artar. Gelir esnekliği yüksekse, hükümet harcamalarının GSYH'deki payı da artar. (Hindriks & Myles, 2013)

Üçüncüsü, sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte gelirin artmasıyla hükümet harcamalarını artmasıdır. Sanayileşmenin artmasıyla meydana gelen teknolojik gelişmelerde birçok faaliyetler için yatırımların artmasına sebebiyet vermektedir. Bu alanlarda gelişen endüstrilerin özel sektöre bırakmaktansa, tüketiciyi korumak amacıyla devlet tekeline bırakılması gerekir. Özel sektörler piyasa işleyişini bozucu davranabilir. Posta, telekomünikasyon hizmetleri, elektrik, ulaştırma hizmetleri zamanla devlet tarafından verilen hizmetler haline gelmiştir.

Yani Wagner'e göre hükümet harcamalarındaki artışın, devlet faaliyetlerinin artmasından ötürüdür. Ve bu da talep yönlü bir artıştır. Gelir arttıkça, kamu hizmetlerine talep artar ve bu da hükümet harcamalarını artırır.

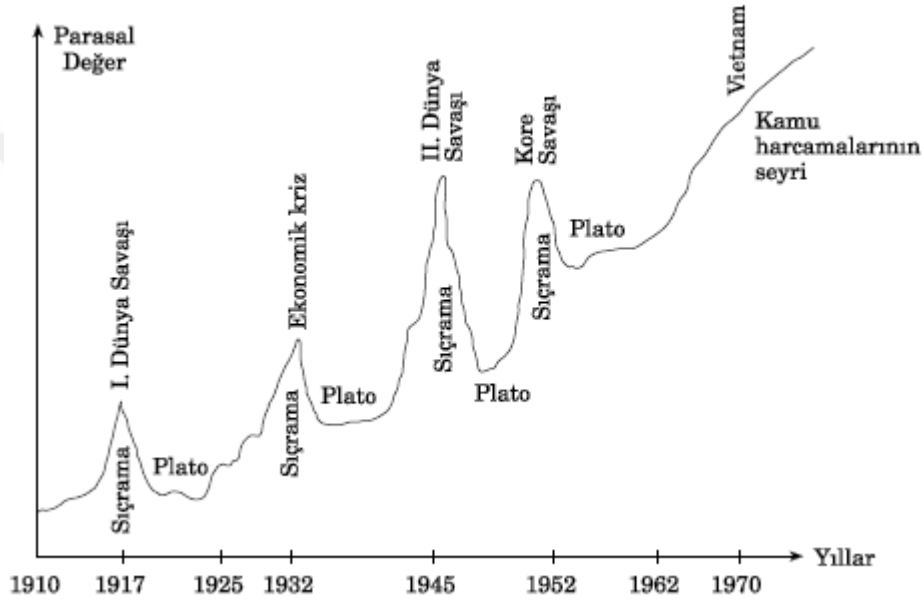
1.3.3.2. Peacock-Wiseman Yaklaşımı (Sıçrama Tezi)

Sıçrama tezi 1961'de Alan T. Peacock ve Jack Wiseman tarafından Birleşik Krallıktaki Kamu Harcamalarının Büyümesi adlı çalışmalarında ortaya atılmıştır. Bu yaklaşıma göre hükümet harcamaları, sosyal ayaklanmalar ya da savaş döneminde aşamalı bir şekilde gelişme eğilimindedir. (Henrekson, 1990)

Peacock ve Wiseman, Birleşik Krallıktaki hükümet harcamalarının düzgün bir eğilim izlemediğini, bunun yerine farklı aralıklarla yukarı sıçradığını savundu. Bu sıçramaları büyük sosyal olaylarla ilişkilendirdiler, II. Dünya Savaşı'nı özel dikkat için seçtiler ve daha geniş sosyal harcamaların, çatışmalar sona erdiğinde askeri harcamaların yerini aldığını iddia ettiler. Hipotezin altında yatan, tahammül edilebilir vergi seviyeleri kavramıdır. Bu görüşe göre, seçmenlerin neyin adil veya adil bir vergi miktarı olduğuna dair anlayışı, vergi geliri şeklinde devlete yönlendirilebilecek maksimum gelir miktarına bir tavan koyar. Bununla birlikte, savaş gibi ulusal olağanüstü durumlarda, seçmenler vergi artışlarını daha çok kabul ediyor. Yeni vergi rejimine bir süre maruz kaldıktan sonra, seçmenler yeni düzenlemelere giderek aşına hale geldikçe, maksimum kabul edilebilir vergi seviyesi yükseltilir. Böylelikle

hükümet, acil durum veya kriz dönemi geçmesine rağmen harcamaları tarihsel olarak yüksek seviyelerde tutabilir. (Henry & Olekalns, 2010)

Şekil 1: 1910-1970 Döneminde İngiltere’de Kamu Harcamalarının Seyri (Peacock- Wiseman Sıçrama Tezinin Dayandığı Eğri)

3

Yukarıdaki grafikte Peacock-Wiseman’ın çalışmalarında hükümet harcamalarının devamlı bir şekilde değil, zikzaklar çizerek arttığı görülmektedir. Olağan durumlarda hükümet harcamalarında istikrar vardır ve buna plato teorisi denir. Savaş ve ekonomik krizlerin olduğu yıllarda hükümet harcamalarında artışlar meydana gelmiştir ve sıçrama şeklinde grafikte kendini göstermiştir.

³ (Yılmaz P. D., 2013, s. 108)

1.3.3.3. Musgrave Yaklaşımı

Musgrave' in hükümet harcamalarının artışıyla ilgili görüşleri; savaş ve askeri harcamalar ile ekonomik gelişim sürecine bağlı değişim üzerine toplanmıştır. 1890-1948 yılları arasında ABD'de hükümet harcamalarının artışı incelemiş, savaşla ilgili sebep ya da savaşlar hükümet harcamalarında genel yükseliş olsa da, bu harcamalar ayrı tutulduğunda gerçek anlamda bir artışın meydana gelmediği sonucuna ulaşmıştır. Yani savaş ve savunma harcamaları ayrı tutulduğu zaman, hükümet harcamalarında önemli bir artış olmaz.

1.3.3.4. Henry Carter Adams Yaklaşımı

Hükümet harcamalarında arttığını kabul eder ancak meydana gelen artışların bir ülkeden diğer ülkeye çeşitlilik göstereceğini söyler. Adams'a göre, hükümet harcamalarının artması sonucu ortaya çıkan askeri, iktisadi, siyasi ve sosyal unsurlar, her ülkede değişen faktördür. Ayrıca Adams, Wagner gibi hükümet harcamalarının sanayileşme ile birlikte arttığını kabul eder ancak bu değişmez bir yasa değildir der. (Kalenderoğlu, 2017, s. 79)

1.3.3.5. Baumal Yaklaşımı (Dengesiz Büyüme Hipotezi)

Verimlilik artışı olmadan, üretim faktörlerindeki fiyatların artmasıyla hükümet harcamalarında artışın olacağını söyleyen görüştür. Kamu kesiminde emek/yoğun üretimin büyük ölçüde yapılması, emeğin veriminin sanayiye kıyasla artışın hızlı

olmaması, kamu hizmetlerindeki birim maliyetinin artmasına sebep olmasından ötürü hükümet harcamaları reel olarak artar. (Kalenderoğlu, 2017)

1.3.3.6. Pigou ve Dalton Yaklaşımı

Hükümet harcamaları artışını açıklarken marjinal analiz yönetimini benimsemişlerdir. Vergilerden sağlanan en son paranın harcanmasının oluşturacağı sosyal faydanın, mükellefe düşen bedelinin eşitlenmesiyle sosyal refahın hükümet harcamaları yolu ile en üst düzeye çıkarması gereğini belirtmektedir. (Akdoğan, 2019, s. 71) Yani Pigou ve Dalton’a göre sosyal refahı arttığı sürece hükümet harcamalarının da artması gereklidir.

1.3.3.7. Buchanan Yaklaşımı (Kamusal Tercihler)

Buchanan hükümet harcamalarındaki artışın, siyasal karar alma sistemine bağlı olduğunu Diğer bir söylem olan, “kamusal tercih” ya da “anayasal iktisat” anlayışına göre, bürokratlar ya da politikacılar siyasal karar alma sistemi içerisinde, siyasi süreç boyunca hükümet harcamalarını arttıracaklardır. Bunu siyasi araç haline getirip, kullanacaklardır. Serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak amacıyla devletin ekonomiye müdahalelerinin anayasalara konulacak hükümlerle sınırlanması gerektiğini savunmaktadır. Aksi halde politikacılar kamusal yetkilerini kötüye kullanacaklar ve devletin ekonomiye müdahalesi anayasal hükümlerle sınırlanacaktır. (Kalenderoğlu, 2017, s. 80)

1.4. HÜKÜMET HARCAMALARININ ETKİLERİ

Hükümet harcamaları yapılırken elbette ki ekonomi ve sosyal yaşam üzerinde bir takım etkilere sebebiyet verecektir. Devlet kaynaklarını kamu hizmetlerini ifa etmek ve planladığı hedefler doğrultusunda kullanır. Hükümet harcamaları yatırım ve üretim seviyelerini, tüketim, gelir dağılımı ve istihdam genel seviyesinde de etkilere sebep olur.

1.4.1. Üretim Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Hükümet harcamaları üretim düzeyine etkisi harcamaların kapsamı ve niteliği ile ilişkilidir. Üretim sürecinde arz ve talepte meydana gelen değişiklikler hükümet harcamalarının kullanılmasıyla giderilir. Örneğin; emek arzında meydana gelen yetersizlik durumunda hükümet harcamalar yaparak bu yetersizliği giderir. Daha kaliteli ve ulaşılabilir sağlık hizmeti almak adına, bu hizmetteki eksikleri gidermek için hükümet harcama yaparak hastane, poliklinik vb. sağlık merkezlerinin sayısını artırır.

Hükümet harcamalarının üretim üzerindeki başlıca üç etki noktası bulunmaktadır. Hükümet harcamaları tasarruf ve yatırımlara direkt olarak etki gösterir. Hükümet harcamalarının bazen teşvik edici bazen de önleyici bir etkisi vardır. Hükümet harcamaları iktisadi kaynakların, farklı kamu tüzel kişileri arasında değişik şekilde kullanılmasına olanak sağlar. (Tuncer, 1967)

Üretim sürecindeki en önemli olgu sermayedir ve çoğunlukla hükümet harcaması ile etkin hale gelmektedir. Kamu sektöründe üretim artması için gerekli sermaye birikimini yatırımcılara kolaylık ve teşvikler getirerek oluşturur. Üretim artması için, yatırımcılara verilen bu teşvikler kimi zaman vergi muafiyeti şeklinde kimi zaman da düşük ve uzun vadeli faizli krediler şeklindedir. Bu teşviklerle kamu gelir seviyesi düşmektedir ve düşme oranında da kamu harcamaları meydana gelmektedir.

1.4.2. Tüketim Üzerindeki Etkisi

Devletlerin refah seviyesine ulaşmaya çalışması, devlete ekstra görevler verilmesine sebebiyet vermiştir. Eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel alandaki hizmetlerin insanlara ücretsiz yahut düşük ücretler ödeyerek sunulması istenmektedir. Bu tarz taleplerin var olması insanların bireysel tüketimini artıran bir unsur olmuştur. Bu hizmetleri yapmak için hükümet harcamalar yapar ve harcamalarda artışa sebebiyet verir. Ancak şöyle de bir durum vardır ki hükümet harcamaları için finansman sağlayan kaynaklardan birisi olan vergi gelirleri artarsa bireysel tüketim azalır.

1.4.3. İstihdam Üzerindeki Etkisi

Devletlerin en büyük amaçlarından birisi istikrar içinde gelişen bir ekonominin var olmasıdır. Ekonomik istikrara kavuşmanın en önemli unsuru ise ekonomide tam istihdam koşulunun sağlanmasıdır. Bunun içinse ekonomide var olan kaynakları verimli bir şekilde kullanmak isterler. Piyasada üretimin yetersiz olması kaynakların ya kullanılmadığı ya da verimsiz bir şekilde kullanıldığı anlamına gelir. Devlet bu eksiklik ve yetersizlikleri gidermek için yatırım yapar veya üretim sürecindeki tikanıkların giderilmesi için teşvikler ve kolaylıklar getirir.

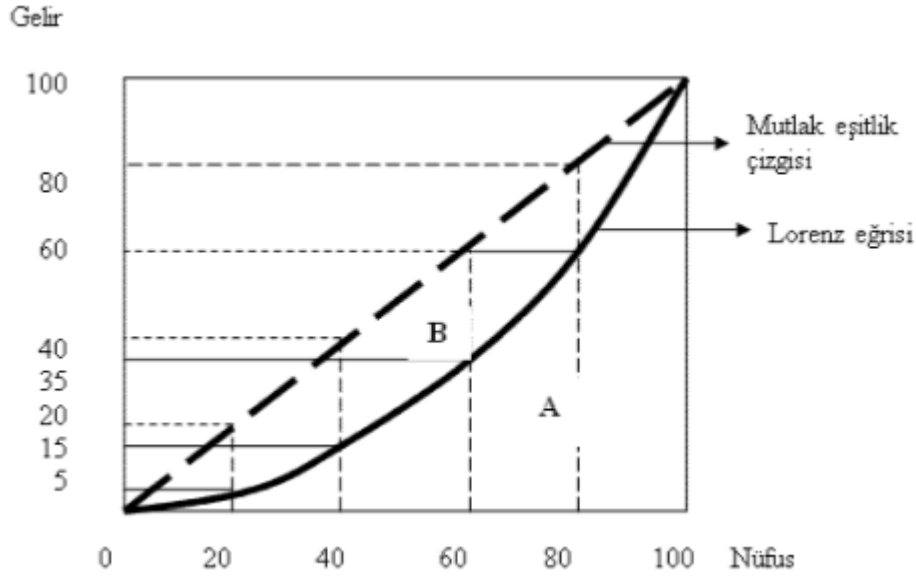
Tam istihdam seviyesine ulaşamamış bir ekonomide hükümet harcamaları tasarruf, yatırım ve kaynak dağılımını etkileyerek, üretimi olumlu yönde etkiler. Üretim kapasitesi arttıkça istihdam oranı da artacaktır. Ancak ekonomi tam istihdam düzeyindeyken ekonomi de var olan üretimi daha fazla artırmak mümkün olmadığı için hükümetin harcama yapması fiyat istikrarını olumsuz yönde etkiler.

1.4.4. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Hükümet harcamaları gelir dağılımı üzerinde de önemli etkilere sebebiyet vermektedir. Hükümet harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri gelirin yeniden dağılımı işleyişiyle olur. Gelirin yeniden dağılımı ise vergi ve harcamalar yoluyla kişi ve grupların gelirinde meydana gelmesi demektir. Devlet elde ettiği kaynakları hükümet harcamalarıyla topluma yeniden verir. Devlet harcama yönüyle

araya girer ve ekonomide gelirin bölüşümünü de adilane bir şekilde yapmaya çalışır. (Eker & Bülbül, Kamu Maliyesi, 2017)

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

4

Lorenz eğrisi, bir ülkenin var olan nüfusun, ülkedeki gelirin ne kadar pay aldığını gösterir. Ekonomideki gelir dağılımının nasıl olduğunu ve gelirin adilane şekilde dağılıp dağılmadığını göstermektedir. Yukardaki şekilde de Lorenz Eğrisi gösterilmiştir. Şekilde B doğrusu, mutlak eşitlik çizgisi olup, gelir dağılımının tam eşitliğini göstermektedir. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik çizgisinden uzaklaştıkça ekonomideki gelir dağılımı uzaklaştığı ölçüde bozulur ve adaletsizlik görülür. Gelir dağılımındaki adaletsizlikleri “gini katsayısı” ile ölçeriz.

$$\text{Gini Katsayısı} = \frac{\text{Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alan (B)}}{\text{Mutlak eşitlik doğrusu ile gelir ekseni ve nüfus ekseni arasında kalan üçgenin alanı (A+B)}}$$

Gelir seviyesini belirten eğri mutlak eşitlik dağılım eğrisine yaklaştıkça, Gini katsayısı küçülür. Mutlak eşitlik dağılım eğrisinden uzaklaştıkça, gini katsayısı büyür.

⁴ (Eğilmez, <https://www.mahfiegilmez.com/2016/09/gelir-daglmnda-son-durum.html>) ‘den alınmıştır.

Hükümet harcamaları da gelir dağılımını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Lorenz eğrisi üzerinde inceleme yapacak olursak, hükümet harcamalarının etkisini görebiliriz.

- Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna yaklaşıyorsa, yapılan hükümet harcamaları, gelir dağılımını eşitleyici bir etki yapar.
- Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşıyorsa, yapılan hükümet harcamaları gelir dağılımındaki adaletsizliği artırıcı bir etki yapar.
- Lorenz eğrisi konumunda herhangi bir değişiklik meydana gelmiyorsa, hükümet harcamaları gelir dağılımını da etkilemez.

Gelir dağılımını eşitleyici hükümet harcamalarına öğrencilere verilen burslar örnek olarak verilebilir. Sağlık ve eğitim hizmetlerinden geliri düşük olanlar yararlanıyorsa, bu da gelir dağılımını eşitleyici etki yapar. Gelir dağılımındaki eşitsizliği artıran hükümet harcamalarına örnek ise, yapılan harcamalardan yüksek gelir grupları pay alıyorsa adaletsizlik artar. Devlet tahvili, faiz ödemeleri ve ekonomik amaçlı mali transferler örnektir. Gelir dağılımını etkilemeyen hükümet harcamalarına örnek, milli savunma, adalet, asayiş gibi sorunlu harcama kalemleri gelir dağılımını etkilemez çünkü fayda herkes için aynıdır. (Kalenderoğlu, 2017)

1.4.5. Çarpan Etkisi

Çarpan, bir katsayı olup, otonom yatırımlardaki artışın, milli gelirde oluşturacağı artışı anlatır. Otonom yatırımlar, milli gelirdeki değişimlerden bağımsız bir şekilde yapılan yatırımlardır. Yol yapımı, baraj yapımı vb. gibi harcamalar otonom yatırımlara da örnek olarak verilebilir.

Çarpan kavramının ilk öncüsü R.F. Kahn olup, istihdam açısından bir açıklama getirmiştir. J.M. Keynes, 1936'da milli gelir faktörlerinin etkisini ölçen bir araç olarak kullanmıştır.

Hükümet harcamaları çarpanı: $\frac{1}{1-mpc}$ şeklinde formüle edilir.

Buradaki mpc, marjinal tüketim eğilimi olup, çarpanın boyutu hane halkının marjinal harcama kararlarına bağlıdır. Marjinal tüketim eğiliminin yüksek ya da az olması, tüketim harcamalarının çok ya da az olmasına yol açar. Kişilerin gelirinde ek bir gelir artışı olması harcama şeklinde tekrar ekonomiye döner.

Bir örnekle konuyu açıklayacak olursak: bir ekonomide marjinal tüketim eğilimi 0,40 ise bu ekonomide ilave 1 lira gelirinin 0,40 lirası harcanır diyebiliriz. Bu kişinin ücretine 1000TL zam yapıldığını düşünürsek, Bu kişi bu paranın 400TL'sini harcar, bu 400TL'ye sahip olanlar ise $(400 \times 0,40)$ onun 160TL'sini harcar. Bu şekilde sıfıra kadar gider. Gelirde artışın olması harcamalarda meydana gelecek artışın etkisine çarpan, kaç birimlik artış olacağını gösteren sayıya da çarpan katsayısı denir.

Çarpan, bunalım yılları zamanında ele alınmıştır. Özel teşebbüs adım atmaktan korktuğu dönemde, devlet otonom yatırımlarla ekonomiye can vererek ve bu katsayı mekanizmasıyla kendini büyüten bir süreç başlatmıştır. (Ülgener, 1995)

Keynes, çarpanı ani etkisi ile incelemiş; depresyon dönemlerinde ekonomiye canlılık verme adına devletin büyük yatırımlara(baraj, yol yapımı vb.) girmesini önermiştir. Ancak uygulamada çarpan kolay ve düzgün işleyen bir mekanizma olmadığı ortaya çıkmıştır. Gelir-harcama akımlarındaki meydana gelen kayıplar çarpanın işleyişini güçleştirmektedir. (Eker & Bülbül, Kamu Maliyesi, 2017)

Çarpanın istenilen etkiyi vermesi için; gelir akımının değdiği her halka boş ve atıl, emeğini arza hazır bir işgücü ve rezervin bulunması, üretim ve işgücü talebinin mümkün kılacak kapasite boşluğuna sahip bulunması, hammadde temininde herhangi bir darboğaza rastlanılmaması gerekmektedir. (Ülgener, 1995)

1.4.6. Hızlandırıcı Etkisi

Yatırım harcamalarında ortaya çıkan artışın, ekonomi tam istihdam halindeyken toplam talebi artırıp, gelirden ortaya çıkan artışın tüketim harcamalarını artırması şeklinde ortaya çıkan mekanizmaya hızlandırıcı denir. (Eğilmez, Maliye Politikası, 2019)

Çarpana göre eski bir kavram olup, 1913'te Aftalion tarafından kullanılmıştır. Kavram daha sonra J.M. Clark tarafından geliştirilmiştir. (Nadaroğlu, 2000)

$$\text{Hızlandırıcı Katsayısı} = \frac{\text{Cari Dönem Yatırım Talebi}}{\text{Cari dönem GSYH'si} - \text{Önceki dönem GSYH'si}}$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Örnekle durumu anlatacak olursak: Cari dönem GSYH'si 900milyar TL olan bir ekonominin önceki dönem GSYH'si 500milyar TL 'dir. Talep artışına cevap vermek adına yapılacak yeni yatırımlar ise 600milyar TL ise hızlandırıcı katsayısı $600 / (900 - 500)$ 'den 1,5 olur. Yani tüketimde ortaya çıkan artışların, yatırımlar üzerinde 1,5 katlık bir genişlemeye neden olur.

Hızlandırıcı mekanizmasının arzu edildiği gibi işlemesi için bazı şartların varlığını gerektirir. Bunlar, tüketim malları sanayinin büyük bir oranda sermaye mallarına gereksinim duyan yapıda olması, var olan üretim teçhizatının tam kullanılması gibi şartlardır. (Nadaroğlu, 2000)

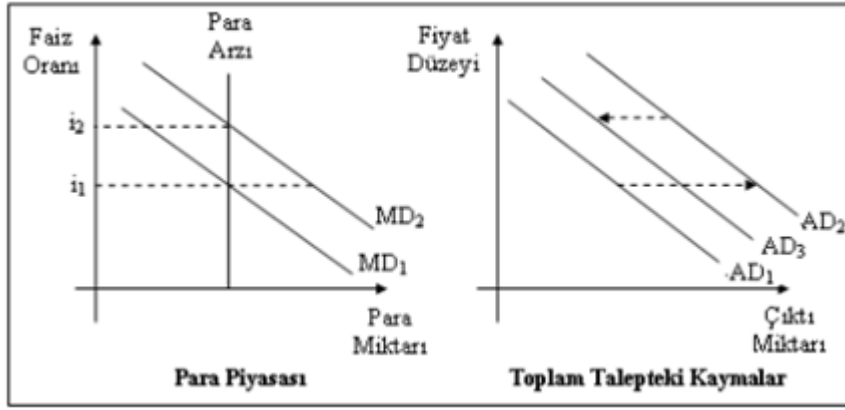
1.4.7. Dışlama Etkisi

Hükümet harcamalarının iç borçlanma yoluyla finanse edilmesiyle faiz oranlarında artışa sebep verir ve özel harcamaları ve yatırımları azaltma durumuna dışlama etkisi denir. (Dornbusch & Fischer, 1998)

Hükümet harcamalarının artması ekonomide gelir düzeyinde artışa neden olmasından ötürü, piyasalarda para talebi artar. Para talebindeki artış ise faiz oranlarında artışa sebebiyet verir. Hükümet harcamalarındaki bu artış özellikle de borçlanmayla

finanse ediliyorsa faizleri artırır. Faizlerin artması ise özel harcamaları ve yatırım harcamalarının azalmasına yani ekonomiden dışlanmasına neden olur. (Kökocak & diğerleri, 2011)

Şekil 3: Dışlama Etkisi

Yukarıdaki şekilde de bunu açıklayalım. Hükümet harcamalarında artış meydana geldiğinde toplam talep artar ve eğri yani AD1 sağa doğru AD2 ye kayar. Harcamalardaki artış ile para talebinin artması ise MD1 eğrisini MD2 ye kaymasına sebep olur. Para arzı sabitse, para talebindeki artış faiz oranını yükseltir bu da özel yatırım harcamalarının azaltıcı etki yapar. Özel yatırım harcamalarının azalmasıyla birlikte talep eğrisi AD3'e geriler. AD2 ve AD3 arasındaki fark ise dışlama etkisinin ölçüsüdür.

1.5. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Tablo 1: Literatür İncelemesi: Hükümet Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi

YAZAR ve ESERİ	YÖNTEM	DÖNEM	SONUÇ
Ergeç ve Ersin, “ <i>The Relationships between Public Expenditure and Sectorial Employment in Turkey</i> ” “ <i>Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Sektörel İstihdam İlişkisi</i> ” (2019)	Toda Yamamota Nedensellik	2009-2018	Hükümet harcamalarının istihdamla nedensellik durumu söz konusu olduğu, var olduğu sektörlerin, toplam istihdam içindeki oranlarının düşük olduğu, imalat sanayinde de istihdam arasında nedensellik durumunun olmadığını göstermiştir.
Sancar, Sançar ve Polat, “ <i>Kamu Yatırım Harcamaları İstihdam Düzeyini Etkiler mi? TR8 ve TR9 Düzey 1 Bölgeleri için Bir Uygulama</i> ” (2016)	Panel Veri	2008-2013	Çalışmada sanayi, tarım ve hizmet kesimlerinde yapılmış olan yatırım harcamalarındaki meydana gelen değişimin, istihdamda beklenen ölçüde bir değişiklik meydana

			getirmediği görülmüştür. TR9 Bölgesine yapılmış olan sanayi yatırımlarının, hizmet sektörü yatırımlarına oranla istihdam artırıcı etkisinin fazla olduğu görülmüştür.
Kaya, Kaygısız ve Altuntepe, “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Toplam İstihdama Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme” (2015)	Granger Nedensellik ve Birim Kök Testi (ADF)	1990-2013	Kamu harcamaları ve istihdamda nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. İstihdam ve cari harcamalar arasında nedensellik ilişkisinin varlığı belirlenmiştir.
Agri, Iyaji, Ach, Habilla ve Innocent “Impact of Government Revenue and Expenditure on Employment and Poverty Reduction in Plateau State” (2020)	Chain Teori (Neden-Sonuç İlişkisi)	1999-2019	Bu çalışmada eğitim için yapılan harcamalar, istihdamı olumlu etkilerken, tarım ve sağlık sektöründeki bir birimlik artışın istihdam da beklenen etkiyi vermediği görülmüştür.
Gius, “ Impact of Government Spending on	Random effect model (Rastgele Etkiler Modeli)	1980-2000	Çalışma sonucu, eyalet ve federal harcamalarının

<i>Employment and Output at the State Level:1980-2000”</i> (2006)			istihdamı artırmadığını göstermiş. Askeri harcamalar ve kişi başına düşen sabit varlıkların istihdamı olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır.
Fouladi, “ <i>The Impact of Government Expenditure on GDP, Empolyment and Private Investment a CGE Model Approach”</i> (2010)	CGE modeli (Hesaplanılabilir genel denge)	2001	Bu çalışmada hükümet harcamalarındaki artışın, istihdam üzerindeki etkisinin sektörlerde değişiklik gösterdiğini göstermiştir. Sanayi ve madencilik sektöründe, istihdamı artması beklenmiştir. Hükümet tüketim harcamalarının artması, istihdamda azaltıcı etkiye neden olmuştur.
Faramarzi, Avazalipour, Khaleghi ve Hakimipour, “ <i>Long Run Impact of Government Expenditure and Tax On Liquidity and Employment in Iran</i>	VAR- VECM ve Johansen Co-Integration Test	1976-2009	Hükümet harcamalarının, istihdam üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Hükümet harcamaları katsayısı, 0.07 iken,

<i>Economy</i> “ (2014)			istihdama yönelik hükümet harcamalarının katsayısı 0.15 çıkmıştır.
Gugler, Weichselbaumer ve Zulehner “ <i>Effect of Government Spending on Employment: Evidence from Winners and Runners-up in Procurement Auctions</i> ” (2018)	Karşılaştırmalı analiz	2006-2009	Bu çalışmada hükümet harcamalarının istihdam üzerindeki etkisinin, tedarik müzayedelerinde kazananlar ve ikincilerle karşılaştırmalı analiz yapılarak sonuca ulaşılmıştır. Kazanan firmaların, istihdam talebini önemli ölçüde artırdığı, ikinci olan firmaların ise istihdam talebinin düştüğü gözlemlenmiştir. Yani harcama yapmaları istihdamı olumlu etkilemiştir.
Sağdıç ve Yıldız, “ <i>Bölgesel Düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği</i> ”	ARDL yöntemi	2004-2018	TR’de 26 kalkınma bölgesi üzerinde yapılan çalışmada kamu harcamaları ve işsizlik düzeyi ilişkisi bu çalışmada yer verilmiş olup, sonucunda uzun

(2020)			dönemde hükümet harcamalarının artışı, işsizliği azaltırken; kısa dönemde hükümet harcamalarının artması, işsizlik oranını artırdığı ortaya çıkmıştır.
Çakır, “ <i>Kamu Harcamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri: 2000 sonrası Türkiye Örneği</i> ” Yüksek Lisans Tezi (2019)	Zaman Serisi Verileri, ADF ve PP birim kök test	2000-2018	Yapılan analizle, elde edilen verilere göre, kamu yatırım harcamalar ve işsizlik arasında tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yatırım harcamalarındaki azalmalar istihdam miktarını arttırmamış ve işsizliğin artmasına sebebiyet vermiştir.
Kamacı ve Kılıç, “ <i>Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerinde Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği</i> ” (2019)	Panel Veri Analizi	1996-2015	Araştırma sonucunda, hükümet harcamalarının artması, büyümede azaltıcı bir etki yaparken, işsizliğinde azalmasına sebep olduğu görülmektedir.

Güney ve Balkaya, “Kamu Harcamaları ve Ticari Açıklığın İşsizlik ve Genç İşsizliğe Etkisi” (2018)	Hata düzeltme ve ARDL modeli	2006-2017	Uzun dönemde harcamalar ile işsizlik arasında ilişki pozitifken; ticari açıklık ile işsizlik arasında negatif ilişkinin var olduğu görülmüştür.
--	---------------------------------	-----------	--

Hükümet harcamalarının istihdam üzerindeki etkilerini anlatan literatür incelenmesi yukarda verilmektedir.

Bu alanda araştırma yapan (Ergeç & Ersin, 2019) ‘da yapmış oldukları araştırma da 2009-2018 dönemlerini incelemiş, 21 farklı istihdam verisi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda hükümet harcamalarının istihdamla nedensellik durumu söz konusu olduğu, var olduğu sektörlerin, toplam istihdam içindeki oranlarının düşük olduğu, imalat sanayinde de istihdam arasında nedensellik durumunun olmadığını göstermiştir. Türkiye ekonomisinde hükümet harcamalarının, inşaat sektörü istihdamı ve toplam istihdamında nedensellik varken, diğer sektör istihdamları üzerinde etkisi bulunmamıştır. Genel anlamda yaptıkları değerlendirme neticesinde hükümet harcamalarından kaynaklı etki gören sektörlerin istihdam oranlarının daha az olması, hükümet harcamalarının istihdamdaki etkisinin de sınırlı olacağını düşünmüşlerdir. Eğer hükümet istihdamı artırmak amaçlı harcama yapacaksa olumlu etkiler yapan (inşaat, gayrimenkul vb.) sektörler üzerinde harcama yapmalı ve teşvik etmelidir. Bu sektörlerin öncülük etmesinin tartışılan bir konu olduğunu ve bundan dolayı da etkisinin kısıtlayıcı olacağı şeklinde de çıkarımlar yapmışlardır. (Ergeç & Ersin, 2019)

Bir diğer araştırma olan Sancar ve diğerlerinin makalesinde ise, hükümet harcama kalemlerinden olan yatırım harcamalarının istihdam düzeyini etkisi tartışılmıştır. 2008-2013 yıllarına ait veriler, panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ise, yatırımların istihdam hacminde beklenen ölçüde bir etki

oluşturmadığı görülmüştür. Sanayi ve hizmet sektöründeki yatırımların, tarım kesimi yatırımlarına nazaran istihdamı artırma kapasitesinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda bölgesel bir çalışma olup, bölgesel yatırımların istihdamı artırması ve kaynak israfının önüne geçilmesi için, bölgenin sektörel analizi yapıp, ona göre değerlendirme ve geliştirilmesi için adımlar atılması gerekliliğini de vurgulamışlardır. (Sancar, Sancar, & Polat Atay, 2016)

Granger nedensellik ve birim kök testi analiz yöntemi kullanılarak yapılan bir diğer araştırmada (Kaya, Durgun Kaygısız, & Altuntepe, 2015) 1990-2013 yılları arasındaki verilerle, hükümet harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre hükümet harcamaları ve istihdam arasında bir nedenselliğin olmadığı, istihdamdan cari harcamalara doğru kısa dönemli bir nedensellik olduğu görülmüştür. İstihdam oranını artırmak için daha fazla yatırım harcaması yapmak gereklidir. Yeni sermaye yatırımları, istihdama olanak sağlarken işsizliği azaltır. Son zamanlarda özelleştirmeler sebebiyle de, yatırım harcamalarının azalması istihdam oluşturma etkisinin azalttığı görüşünü de makalelerinde yer vermişlerdir. Böylelikle analiz sonuçlarının son zamanlardaki bu politikalarla kaynaklı olduğunu söylemişlerdir. (Kaya, Durgun Kaygısız, & Altuntepe, 2015)

Chain teorisi yani neden- sonuç ilişkisi kullanılarak yapılan (Agri, Iyaji, Ach, Habilla, & Innocent, 2020) 'e ait olan çalışmada ise hükümet gelirlerinin ve harcamalarının istihdama ve yoksulluğun azaltılmasına dair etkilerini Plateu eyaleti üzerinden örneklendirerek tartışmışlardır. Bu çalışmada ise 1999-2019 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda eğitim için yapılan harcamaların istihdamı olumlu etkilediği görülürken; tarım, sağlık ve inşaat sektörlerindeki bir birimlik artışın istihdamda beklenen etkiyi vermediği görülmüştür. Hükümet harcamalarının yanlış yönetilmesi ve tahsisi Plateu eyaletinde olumsuz etkilere sebebiyet verdiği de görülmüştür. Eğer istihdamı artırıcı bir etki yapmak isterlerse kaynak tahsisinin ve harcama kalemlerinin doğru şekilde kullanarak eğitim, sağlık ve tarım alanlarında iyileştirmeler yapılması gerekliliğini de vurgulamışlardır. (Agri, Iyaji, Ach, Habilla, & Innocent, 2020)

Mark Gius, 2006 yılında yapmış olduğu araştırmada rastgele etkiler modeli kullanarak, 1980-2000 yılları arasındaki veriler ışığında federal ve eyalet harcamalarının istihdamı artırmadığını göstermiştir. Yine yapılan askeri veyahut savunma harcamalarının da istihdamı negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır. (Gius, 2006)

Bir diğer araştırma olan (Fouladi, 2010) CGE modeli kullanarak hükümet harcamalarının GSYİH, istihdam ve özel yatırımlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. 2001 yılına ait verileri kullanmıştır. İran ekonomik yapısının analizi olan bu araştırma sonucunda, hükümet harcamalarının artışının istihdam üzerindeki etkisinin sektörlerde farklılıklar gösterdiğini söylemiştir. Sanayi ve madencilik sektörlerinde hükümet yatırım harcaması yaparken, istihdamı artması beklenilmiştir. Hükümetin tüketim harcamalarını artırması istihdamı azaltıcı etki göstermiştir. (Fouladi, 2010)

VAR-VECM ve Johansen Co-Integration Testi kullanılarak yapılan araştırmada ise İran ekonomisinde uzun dönemde yapılan hükümet harcamalarının ve verginin istihdam ve likidite üzerindeki analizi yapılmıştır. 1976-2009 yılları verileri kullanılarak yapılan analiz sonucunda, hükümet harcamalarının istihdam üzerinde olumlu etkilere neden olduğu görülmüştür. Olumlu bir mali politika şoku olarak hükümet harcamalarındaki artış, İran ekonomisinin toplam talebini artırmakta ve bu da toplam arzda ve ardından istihdamda artışa yol açmaktadır. (Gugler, Weichselbaumer, & Zulehner, 2018)

Karşılaştırmalı analiz şeklinde yapılan bir araştırmada ise hükümet harcamalarının istihdam üzerindeki etkisinin yapılan tedarik müzayedelerinde kazananlar ve ikinci gruplar arasındaki, müzayede kazanım sonrası ortaya çıkan istihdam durumlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Karşılaştırma sonucunda kazanan firmaların istihdam talebinin önemli ölçüde artırdığı, ikinci olan firmalarda ise istihdam talebinin düştüğü görülmektedir. İstihdam düzeylerinin müzayede öncesi ve sonrasında belirgin farklılıkların olduğu görülmüştür. Kriz dönemlerinde ise kazanan firmalar istihdamı artırmasa da istihdam azaltılması, ikinci firmaya göre daha az olduğu görüşmüştür. (Gugler, Weichselbaumer, & Zulehner, 2018)

ARDL yöntemi kullanılarak yapılan bir diğer araştırma da, bölgesel düzeyde kamu harcamalarının işsizlik düzeyine etkisi Türkiye özelinde araştırılmış. 26 kalkınma bölgesi ele alınmış ve “2004-2018” yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, kısa ve uzun dönemde farklılıklar meydana geldiği görülmektedir. Kısa dönemde hükümet harcamalarının artması, işsizliği artırıcı etki yaparken; uzun dönemde hükümet harcamalarının artması, işsizliği azaltıcı etki yapmıştır. Keynesyen yaklaşımının uzun dönemde; Abrams Eğrisi Hipotezi’nin kısa dönemde kullanılması gerektiği ve geçerliliği görülmüştür. (Sağdıç & Yıldız, 2020)

2000-2018 yılları arası verileri alınarak yapılan çalışmada “Türkiye’de hükümet harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki” incelenmiştir. (Çakır, 2019) Analiz sonucunda, kamu yatırım harcamalar ve işsizlik arasında tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, hükümet harcamalarının verimsiz alanlara yönlendiriyor ve hükümet harcamalarının finansmanı borçlanarak sağlandığında işsizliği artırdığı ortaya çıkmıştır. (Çakır, 2019)

OECD ülkelerinin hükümet harcamalarının 1996-2015 yıllarına dayalı verilerini kapsayarak, “ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisi” bir başka araştırmanın konusu olmuştur. Araştırma sonucunda, hükümet harcamalarının artması, büyümede azaltıcı bir etki yaparken, işsizliğinde azalmasına sebep olduğu görülmektedir. Doğru maliye politikalarıyla, istihdam da artışın olabileceğini ve işsizlik oranının da azalacağı belirtilmiştir. (Kamacı & Kılıç, 2019)

“Hükümet harcamaları ve ticari açıklığın işsizlik ve genç işsizliğe etkisi” üzerine yapılan bir çalışmada Türkiye’nin 2006-2017 dönemleri ARDL ve ECM yaklaşımı kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucu, uzun dönemde harcamalar ile işsizlik arasında ilişki pozitifken; ticari açıklık ile işsizlik arasında negatif ilişkinin var olduğu görülmüştür. Kısa dönemdeki etkileri ise çeyrek bir zaman diliminde dengeye geleceği görülmüştür. (Güney & Balkaya, 2018)

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET BORÇLARI

Bu bölüm, hükümet borçlarına dair kavramlar, hükümet borçlanma nedenleri, hükümet borçlarının sınıflandırılması ve hükümet borçlarının etkilerine dair bilgiler içermektedir. Ayrıca hükümet borçlarına dair literatür incelemesiyle bölüm sonlanacaktır.

2.1. HÜKÜMET BORÇLARI KAVRAMI

Hükümet borçları bilimsel olarak, Charles Davenant 1710'da ve David Hume 1752'de incelenmiştir. İlgi çeken konu haline gelince de Montesquieu, Adam Smith, D. Ricardo, J.B. Say tarafından da tartışılmış ve incelenmiştir. Literatürde hükümet borçları, kamu borçları, devlet borçlanması ya da devlet borçları adlarıyla da kullanılmaktadır.

Hükümet borcu, hükümetlerin özellikle de menkul kıymetler tarafından kanıtlanan yükümlülükleri, sahiplerine ileride belli meblağlar ödemeler yükümlülüğüdür. Kamu borcu, bireylerin, ticari firmaların ve sivil toplum kuruluşlarının yükümlülüklerinden oluşan özel borçtan ayrılır. (Britannica, 2018)

Hükümet borcu, bir ülkenin merkezi hükümetinin toplam ödenmemiş borcunu (tahviller ve diğer menkul kıymetler) temsil eder. Genellikle GSYİH oranı olarak ifade edilir. Hükümet borcu, bir hükümetin kamu harcamalarını finanse etmesi ve bütçedeki boşlukları doldurması için önemli bir kaynaktır. GSYH'nin yüzdesi olarak hükümet borcu genellikle bir hükümetin gelecekteki yükümlülüklerinin yerine getirme kabiliyetinin bir göstergesi olarak kullanılır. (Focus Economics)

Günümüzde devletlerin borçlanmaya başvurmaları olağan bir durumdur. Devletlerin ihtiyaçları gün gün artmaktadır ve bu ihtiyaçları karşılaması için de gelir elde etmek durumundadır. Bu gelirler; vergi, resim, şerefiye, harç, para fiskal gelirler, mülk gelirleri, para cezaları ve vergi cezaları gibi kamu gelirlerinden oluşmaktadır. (Eker & Tüğen, Kamu Maliyesine Giriş, 1993, s. 25) Devletin yaptıkları harcamalar bazen büyük boyutlarda olup, yukarıda saydığımız gelirle bunu karşılaması zor olduğu için borçlanarak bu harcamaları gidermeye çalışır. Örneğin; savaşları ve büyük yatırımları bu gelirlerle karşılamak oldukça zordur.

Hükümet borçlanması yalnız az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler de değil, gelişmiş ülkelerinde sürekli olarak kullandıkları bir gelir kaynağıdır. Hükümet borçlanması yasama organı tarafından verilen yetkilerle kullanılan bir tür uygulamadır. Yasalara bağlı gerçekleştirilen bir nitelik söz konusudur. (Akdoğan, 2019, s. 464)

Borçlanma kavramı, değişen dünya düzeni içerisinde de elbette farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Klasik iktisat anlayışı ve modern iktisat anlayışında da bu anlamların farklılaştığı görülmüştür.

2.1.1. Klasik Görüşe Göre Borçlanma

Klasikler, borçlanmayı devletin hakiki ve asli bir geliri değil, olağanüstü bir kamu geliridir. Devletin normal geliri olan vergilerin öne alınmış, iskonto ettirilmiş bir şeklidir. Yani demek istedikleri hükümet harcamalarını karşılamak için yapılan borçlanma, vergilerin bugün ödenmesi gerekirken gelecek bir zamana ertelemektir. Klasik anlayışa göre, borcun yükünü gelecek nesiller çekmekle mükelleftir. Devlet vergi alamadığı için borçlanmaktadır. Bu anlayış özel kişi ya da kurumların borçlanmaya yaklaşımı gibidir.

Klasiklere göre borçlanma milli sermayeyi eriten bir durumdur. Kişilerin servetlerini azaltır ve milli sermayeye verdiği zarar diğer hükümet gelirlerinden de fazladır. Devlete anapara ve faizi ödeme sorumluluğu verdiğinden ötürü, pahalı bir kamu

geliri olmakla birlikte, ihtiyari bir sözleşmeye tabidir ve karşılığı bulunur. (Türk, 2011, s. 223-224)

Adam Smith sadece olağanüstü durumlarda borçlanmaya gidilmesi gerektiğini savunur. Savaş dönemlerinde finansmana ihtiyaç duyulmasıyla borçlanma yapılır. Bu borçlanma cari dönemde bireyleri etkilerken, borç yükü sonraki nesilleri ve ekonomiyi olumsuz etkileyebilir.

David Hume ise borçlanmanın hem avantaj hem de dezavantajlarından bahseder. Borçlanma gelir dağılımını bozduğunu söyler. Borçlanmanın geri ödenmesi sonucu bireylerden finansman olarak alınan vergilerin artması zenginleri etkilemezken, fakirler için olumsuz bir durum olarak görür. Hume bundan ötürü borçlanmayı doğru bir finansman kaynağı olarak görmez. (Yılmaz B. E., 2008)

J.B. Say, hükümet borçlanmasının üretken olmadığını ve devleti faiz ödemesiyle karşı karşıya kaldığını söyler. Devletin borç olarak aldığı fonlar verimsiz alanlarda kullanılıp, herhangi bir gelir getirmemektedir. Borçlanmanın ortaya çıkmasıyla iki tür sermaye bulunduğunu ifade eden Say, birincisinin devlete borç verecek sermaye, ikincisinin ise gelecekteki vergi mükelleflerinin elde edeceği sermaye olduğunu dile getirir. Birincisi kayba uğramazken, ikinci grup devlete ödünç olarak verilen fonların faiz getirisini ödemek üzere kullanılır. Yani ikinci grup sermaye sahiplerinin geliri vergi ödemeleriyle azalır. (Say, 1971)

2.1.2. Modern Görüşe Göre Borçlanma

Modern görüşçüler, klasiklerden farklı olarak, devlet borçlanmasının özel borçlanma ile aynı olmadığını söyler ve borçlanmayı vergiye yaklaşıtırlar. Klasikler, borcun ve vergilerin hukuki ve mali açıdan farklı olduğunu söylerler. Modern görüşe göre bu farklılık zamanla azalmaktadır. Çünkü modern görüşçüler borçlanmayı gittikçe vergiye yaklaşan ve gelir sağlamak için gerçek bir araç olarak düşünürler. Modernler,

klasiklerin borçlanmaya karşı olan kuşkulu bakışlarını terk etmişlerdir. Çünkü onlara göre borçlanma da öteki gelir elde etme yöntemlerine başvurmak kadar olağandır. Borç ile vergi arasında bir seçim yapılması uygunluk düşüncesine dayanır. (Eker, Türkiye'de İç Borçlar, 1989)

Klasiklerden farklı olarak da ayrıca, kamu giderlerini elde etmek için yapılan borçlanma esas ve olağan kamu geliri olduğunu söylerler. Özel kesime göre verimli kullanıldığında, kişilerin tasarruflarında ve ulusal sermayede azaltıcı etki yapmazlar.

Carl Dietzel, Avrupa'nın refah düzeyindeki ilerlemenin, 17. yy 'da İngiltere'nin hükümet borcu alarak gelişmesine bağlı olduğunu iddia etmiştir. Hükümetin borç alarak kullanması istihdamı artırıcı bir etki gösterirken, ekonomide oluşan yeni üretimin de refahı artıracığını savunmuştur. Milli ekonomi yüksek büyüme oranlarına sahip oldukça borcun geri ödenmesi ya da vergi yükünün artmasının sorun oluşturmayacağını da savunmuştur. (Omelianenko, 2016)

2.2. HÜKÜMETİN BORÇLANMA NEDENLERİ

Hükümet borçlanmasının nedeni geçmişten günümüze değişiklik göstermektedir. Eskiden basit ve güçlü baskısına dayanan borçlanma sebebi günümüzde yerini siyasi, askeri ve iktisadi bir takım sebeplere bırakmıştır. Borçlanma nedenleri de iç ve dış borçlar için de farklılık arz edebilmektedir. (Akdoğan, 2019)

Yatırımları gerçekleştirme, bütçe dengesini kurma, gelirlerin ve servetlerin bölüşümü biçimindeki sorunlar hükümetin borçlanma nedenleri arasındadır. Devletin olağanüstü giderlerin karşılanması, özel harcamaların finansmanları ve ekonomik politika aracı olarak kullanılması gibi durumlarda hükümet borçlanma nedenleri arasındadır. Hükümetlerin borçlanmaya gitme nedenleri ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre de farklılık gösterebilir.

Borçlanma nedenlerini genel olarak şu şekildedir:

- **Kamu gelirlerinin azlığı ve bütçe açıklarının giderilmesi:** Ulusal gelirdeki büyüme ile enflasyonda meydana gelen artış oranının kamu gelir artışının aynı olmaması, borçlanmayı kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir. Gelirlerin, giderleri karşılama oranında azalma olduğunda hükümet borçlanarak, ihtiyacı olan geliri karşılaması ve gelirindeki noksanlık bütçe açığına sebebiyet vermesi, hükümetin borçlanmasına neden olmuştur. (İnce, 2001, s. 12)
- **Borçlanmanın talep yönü ve ekonomik kalkınmanın finansmanı:** Gelişmekte olan ülkelerin önemli sorunlarından biri de ekonomik kalkınmadır. Kalkınma için gerekli sermaye birikimi için borçlanma da kuşkusuz kaçınılmazdır. Ülke içindeki yetersizlikleri karşılamak için sanayi malları veya teknoloji ithali için borçlanmaya neden olur.
- **Borçlanmanın arz yönü ve merkezi devletlerin borç vermesi:** ekonomik bunalımların olduğu dönemlerde yatırım imkânları azalır, kâr oranları düşer. Gelişmiş ülkelerin birikmiş fonları, borçlanma ihtiyacı olan az gelişmiş ülkelere aktarılmıştır. Merkezi devletlerin borç vermesi, borçlanmada arz yönünü meydana çıkarmıştır.
- **Kaynak dağılımı ve kullanımında etkinlik sağlayıcı etkiler oluşumu:** kalkınmanın devamlı ve sağlıklı bir süreç içinde ilerlemesi için, yatırımların borçla finanse edilmesi etkinlik sorununun çözümüne katkıda bulunur. Bu nedenle kalkınmak için borç alarak finansman desteği sağlayan, az gelişmiş ülkeler de borç yönetimi de iyi bir şekilde olmalıdır. (Evgin, 2000, s. 3)
- **Olağanüstü harcamaların karşılanması:** ülkelerde meydana gelen doğal afetler, savaş gibi olağanüstü durumlar büyük harcamalara yol açarken bu da bütçe açığına sebebiyet verir. Olağanüstü durumdan çıkmak için yapılan harcamaların finansmanı için borçlanma yapılması ekonomik gücün zayıf olduğu ortamda gerekli bir durumdur.
- **Savunma harcamalarındaki artış:** savaş durumunun var olması ülkelerin her an savaş tehdidi altında olması onları savunma harcamalarının artırmaya yöneltmiştir. Özellikle günümüzde ileri teknoloji kullanılarak elde edilen

savunma araçlarına büyük oranda bir harcama kalemi oluşturulur. Ve bunun finansmanı içinde ülkeler borçlanmaya gitmektedirler.

- **Vadesi gelmiş borçların finansmanı:** Hükümet borçlanmasına neden olan bir diğer durum, vadesi gelmiş borçlarının finansmanıdır. Daha önce alınan borçların verimli bir şekilde kullanılmaması, harcamalarda tasarrufun olmamasıyla kapatılamayan bütçe açıkları olan ülkeler yeni borçlar alarak daha öncekileri ödemeye çalışırlar. Bu da borçların devamlı olmasına, engellenemez boyutlara ulaşmasına neden olabilir.
- **Maliye politikası aracı olarak yapılan borçlanma:** hükümet borçlanmayı yalnız gelir sağlama amacıyla değil, konjonktür dalgalanmalarına karşı maliye politikası aracı olarak da başvurabilir. (Şener, 1980, s. 230) Hükümet enflasyon dönemindeki para stok şişkinliğini gidermek için, depresyon döneminde ekonomide yükselmiş olan likidite tercihini düşürmek için borçlanır ya da borcu öder. (Devrim & ve diğerleri, 1993, s. 15) Hükümet borçlanmayı, maliye politikası aracı olarak başvurduğu zaman bunu kendine gelir elde etme amacı değil, ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmek amacıyla yapar. Enflasyon yahut depresyon döneminde borçlanarak ekonomik istikrar, kalkınma ve gelir dağılımındaki dengeyi sağlayarak ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirir.

2.3. HÜKÜMET BORÇLARININ SINIFLANDIRILMASI

Hükümet borçlarının çeşitli şekillerde sınıflandırabiliriz. Bunları süreleri bakımından kısa- uzun vadeli borçlar, isteğe bağlı- zorunlu borçlar, sağlandıkları kaynak bakımından iç- dış borçlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

2.3.1. Süreleri Bakımından Hükümet Borçları

Süreleri göz önünde bulundurulmak suretiyle hükümet borçları ikiye ayrılır. Bunlar “kısa vadeli ve uzun vadeli” borçlardır. Bazı kaynaklarda ise bu ayrım “kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli” borçlar olarak yapılır. Kısa vadeli borçların bir yıl, orta vadeli borçlar bir ve beş yıl arasında uzun vadeli borçlar ise beş yıldan fazla olan borçları ifade etmektedir. Ancak uygulama da orta vadeli borçlar kullanılmadığı için bu ayrım çok da tercih edilmemektedir.

2.3.1.1. Kısa Vadeli Borçlar (Dalgalı Borçlar)

Bir yıl kadar vadesi bulunan borçlara “kısa vadeli borçlar” denir. Dalgalı borçlar şeklinde de literatürde yer bulan bu borçlar, bütçedeki gelir gider dengesizliğini gidermek için yapılır ve faiz oranları düşüktür. Bu tarz borçlanma türü Merkez Bankası ve diğer ticari bankalardan yapılır.

Ellerinde likit bulunduran tasarruf sahipleri, büyük firmalar ve bankalar atıl fonları kısa vadeli devlet iç borçlanma senetleri satın alarak değerlendirir. Hükümet bu sayede kısa vadeli finansman kaynağı sağlamış olur ve borç verenler de likiditelerini bozmadan faiz kazancı elde ederler. Kısa vadeli borçlanmada faizler genelde düşük olduğu için maliyeti azdır bu da devlete daha cazip gelmektedir. (Gürler, 1998)

Kısa vadeli borçlar, hazine kefaletine haiz bonolar, müteahhit bonoları, hazine bonoları, hazineye kısa vadeli avans uygulaması, kısa vadeli dış borçlar ve bütçe emanetleridir.

- **Hazine bonosu:** Devletin kısa vadedeki gelir ve giderlerindeki tutarsızlıklarını telafi etmek için kullandığı borçlanma biçimidir. Bütçe kanununa dayanır ve onun yetki ve sınırları dâhilinde borçlanma yapar. Merkez Bankası borç verirken, verdiği bonolar reeskonta bağlıdır, açık piyasalarda kullanılır. Diğer bankalar, bono karşılığı günlük repo yapar. (Işık, 2014)
- **Hazine Kefaletine Haiz Bonolar:** bazı kamu kurumlarının borçlanabilmek için Merkez Bankasından aldıkları bonolardır. Günümüzde uygulanması bulunmamaktadır ve 1211 sayılı Merkez Bankası kanunda, 25.04.2001 yılında yapılan değişiklik ile Merkez Bankasının avans verme yetkisi geçerliliğini yitirmiştir.
- **Hazine Kısa Vadeli Avans Uygulaması:** devletin gerekli gördüğü zaman Merkez Bankasından kısa vadeli avanslar almasıdır. Ancak zamanla bu avanslar geri ödenmediğinden dolayı piyasaları olumsuz etkilemiştir ve zamanla bu alımla azaltılmıştır. Günümüzde de tamamen kaldırılmıştır.
- **Müteahhit Bonoları:** devlet bayındırlık hizmetlerinin yapılması karşılığında müteahhitlere olan borçlarının bir kısmını bono vererek ödeme yoluna gider. Nakit açıklarını kapatmak için kullanılan bir yöntemdir. Vadelerinin 10 yılı bulması uzun vadeli borç gibi görünürken, devletin sağladığı bazı imtiyazlarla kısa vadeli borç olarak kabul edilir. Günümüzde çok fazla kullanılmamakla birlikte, bazı dönemlerde uygulama imkânı bulmuştur.
- **Bütçe Emanetleri:** mali yılsonuna kadar ödenmemiş ödeneklerin yılsonunda harcama olarak kaydedilip emanet hesabına alınan, ertesi yıl ödenmesi gereken borçlardır. Bütçe açığını gizleme aracı olarak ortaya çıkmıştır. Eğer bütçede gizli bir açık mevcut olup, açık yıl içerisinde ödenekleri azaltmakla giderilemiyorsa, bütçe emanetine büyük meblağlar girer. Bütçe açıkları devam ettikçe, bu meblağların bakiyesi her geçen yılda büyümeye devam eder. (Gürsoy, 1981)

- **Kısa Vadeli Dış Borçlar:** İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanan bu borç türü uluslararası mali kurumların para piyasalarından sağlanmaktadır. Uluslararası ekonomik ilişkiler geliştikçe devletler kaynak sağlamak adına bu borçlanma türüne ilgi göstermektedir. Kısa süreli bir rahatlama ve nakit akışı sağladığı için bu borçlar yararlı olarak görülmektedir.

2.3.1.2. Uzun Vadeli Borçlar

Vadesi bir yıl ya da daha uzun olan borçlardır. Literatürde konsolide borçları şeklinde de tanımlanır. Uzun vadeli borçları besleyen kaynaklar sermaye piyasalarıdır. Bu borçlar uzun vadeli işlere kullanılmak üzere ayrılmış, tasarruf edilmiş kaynaklardan beslenir.

Uzun vadeli borçlar süreli ya da süresiz olabilir. Ödeme süresi belli olup ödeme belli bir plan gereğince yapılan borçlar süreli borçlardır. Borç kademeli olup süre dolması halinde tamamı ödenir. Süresiz borçlar ise ödünç verirken anaparayı isteme hakkından yoksundur ve yalnızca faizlerini isteme hakkına sahiptir. (İnce, 2001)

Bütçenin gelir kanadındaki yetersizlikleri gidermek bu açığı sonraki yıllara aktarmak amacıyla devlet uzun vadeli borçlara yönelir. Devletin büyük yatırımlarında (sanayi, bayındırlık vb.) kullanılmak üzere bu tür borçlanmaya gidilmesi gerekliliği savunulur.

Büyük depremler, su baskınlar gibi felaketlerin, uzun süren savaşların finansmanında gerekli harcamaları karşılamak için uzun vadeli borçlanmaya gidilmektedir. (Yaşa, 1973)

Uzun vadeli borçlar: tahviller, konsolide edilen borçlar, istikrazlar, kur farkından doğan borçlardır.

- **Tahviller:** devlet bütçesi içerisinde yerini alan tahviller hem devlet hem de özel tahvillerden oluşur. Bütçe açığı meydana geldiğinde devlet tahvilleri ihraç edilerek açık kapatılmak istenir. Tahviller bir seneden uzun süreli borç

senetleridir ve bundan dolayı hükümet borçlanmalarının çoğunluğu tahvillerden oluşur.

- **İstikrazlar:** Devletin özel yatırım proje finansmanları için kullandıkları borçlanma senetlerine istikraz denir. En yaygın örneği; Ergani istikrazıdır.(demiryolu inşası adına alınan borç)
- **Konsolide Edilen Borçlar:** Kamu kurumlarının kendi içinde olan borçlarının birbirine mahsup edip, kalan borcu hazine borcu haline getirmesiyle oluşur. Türkiye’de 1992 yılında 3836 sayılı kanunla kamu kurumlarının borçları konsolide edilerek hazine borcu haline gelmiştir.
- **Kur Farkından Doğan Borçlar:** Kur değişikliğinden dolayı doğan borçlar 25 ila 30 yıllık dönemlerde devlet hazinesi aracılığıyla Merkez Bankasına ödenir.

Bu uzun vadeli borç çeşitlerinden başka ayrıca, yerel yönetimlerin(belediye) borçları, KİT’lerin borçları ve fon idarelerinin borçları da uzun vadeli borçlardandır.

Uzun vadeli borçlar “devamlı borçlar” ve “itfaya tabi borçlar” şeklinde iki kısma ayrılır.

- **Devamlı Borçlar:** Devletin vadeye bağlamadığı, ödenmesinde taahhüttün bulunmadığı borç türüdür. Devlet anaparayı ödemezken, sadece faizi öder. Alacaklılarda her yıl belli bir faizi garanti ederken, anaparayı alma hakkından da vazgeçerler. Bunun sebebi faizi sürekli bir biçimde elde etmeleridir. Devlet anaparayı istediği zaman öder ve bu borçlanma türünü de sadece devlet yapar. Devlete bağlı kamu kurum ve kuruluşlarında bu borçlanma türü görülmez. (Yaşa, 1973)
- **İtfaya Tabi Borçlar:** Devamlı borçlardan farklı olarak, hem anapara hem de faizin belirlenen süre ve plan dâhilinde ödendiği borçlardır. Ödemeler belirlenen süre içerisinde de yahut vade öncesinden ödenerek kapanabilir.

Vade öncesinde ödenmesi içinde devletin yeterli nakit imkânının olması gerekir. (Yaşa, 1973)

2.3.2. İsteğe Bağlı- Zorunlu Borçlar

İsteğe bağlı borçlanma; hükümet borçları, borç veren kişilerin isteğine bağlı sağlanmaktadır. Yani vergi gibi zorunlu bir nitelik taşımayıp, devlet tarafından miktarı, faizi, itfa şartları belirlenerek topluma sunulur. Kişi ya da kurumlar kendi talepleri doğrultusunda tahvillerden elde edebilirler. Sözleşme şartlarının sağlanması devlet tarafından belirlenmesi, gizli bir zorlamanın bulunduğu şeklinde de değerlendirilebilir. (Akdoğan, 2019)

Zorunlu borçlanma; koşulları devlet tarafından belirlenen borç tahvillerinin belirlediği kişi ya da kurumların hükümete borç vermelerinin zorunlu tutulmasıdır. İsteğe bağlı borçlanmanın sağlanmadığı koşullar da devlet bu yola başvurabilmektedir. Vergiye benzerliği bulunan zorunlu borçlar, zamanı geldiğinde geri ödeme söz konusu olduğu için vergiden ayrılır. (Akdoğan, 2019)

Bu iki borç arasındaki farklılık isteğe bağlı olanda tasarruf sahiplerinden gönüllü şekilde borç alınırken, zorunlu borç da tasarruf sahibi olmayanlardan da borç alınır. Böylece tüketim kısılarak zorla tasarruf edilmiş olunur. (Arsan, 1979)

Zorla alınan borçlar vergiye benzer bir yapıdadır. Zenginler borç verirken zorlanmazken, gelir seviyesi düşük olanlar için zorlayıcı bir unsur olacağı için tıpkı gelir vergisi gibi artan oranda borç alma yoluna gidilebilir. (Young, 1973)

2.3.3. Sağlandığı Kaynak Bakımından İç ve Dış Borçlar

Hükümet borçlarının sınıflandırma türlerinden birisi de sağlandıkları kaynak tarafından meydana gelen borç türleri olup ikiye ayrılır. İç ve dış borçlar şeklinde ayırım yapılır.

2.3.3.1. İç Borçlar

Ülke içi kaynaklardan meydana gelen iç borçlar da, alacaklı ve borçlu aynı ekonomiye mensuptur. Yeni bir çeşit kendi kendimize borçluyuz diye de ifade edilebilir. Ayrıca ekonomi içerisinde de fonlarının transferini sonuçlandırır. (Arsan, 1979)

İç borçlar milli ekonomiyle ilişkili olup, alacaklı-borçlu aynı ekonomi içerisinde. İç borçlar GSYH'den alınır ve GSYH'nin yapısı, büyüklüğü ve dağılımı ile yakından ilişkilidir. Milli ekonominin bir bölümünün özel teşebbüs, bireyler ya da kamu kurumlarından devlete transferi anlamına gelir. Bu söz konusu transfer GSYH'de herhangi bir değişiklik (artma/azalma şeklinde) oluşturmaz. (Açba, 1995)

İç borçlar, hükümet borçlarının önemli kısmını oluşturur. Hükümetin iç piyasalardan borçlanması dış piyasalara göre kolaydır. Hükümet iç piyasalardan borçlandığı zaman satmış olduğu tahvillerinin hasılatını hemen toplar ve harcama olarak kullanabilir. (Eker & Bülbül, Kamu Maliyesi, 2017)

İç borçlar; bireylerden, ekonomik kuruluşlardan, sosyal kurumlardan ve merkez bankası ve bankalardan karşılanmaktadır. (Nemli, 1984)

- **Bireyler:** hükümetin borç almada başvurduğu ilk kaynaktır. Bireylerin uzun dönemdeki kişisel tasarruflarına başvurarak borçlanılır. Uzun vadeli finansman ihtiyacı karşılamak üzere tahvil ihracı ile gerçekleştirilen bir kaynaktır. (Eker, Türkiye'de Kısa Süreli İç Kamu Borçlarının Gelişimi, 1980)

Bireylerin ellerinde birikmiş ve atıl durumda bulunan tasarrufları, yatırım akışına dâhil etmek için hükümet borç talep eder. Kullanılmayan tasarruflar hükümete borç olarak verildiğinde ekonomi de olumlu etkiler meydana getirir.

- **Özel ve Mali Kurumlar:** Hükümetin borç aldığı kurumlardan birisi de şirketler, sosyal güvenlik kurumu ve diğer kurumlardır. Bu adı geçen kurumlar için devlet tahvilleri güvenilir bir yatırım alanı olarak görülür. (Talas, 1961) Daha çok kısa vadeli devlet tahvilleri bu fonlar için kullanışlıdır.
- **Ticari Bankalar:** Devlet tahvillerinin en büyük alıcısı konumunda bulunan bankalardır. Bankaların büyük rezervlere sahip olması bunun sebebidir. Hükümet borç alırken özellikle günümüzde iç kaynak olarak bankaları kullanır. Ekonomik duruma göre şekillenen ihtiyaçlar ölçüsünde kredi artırma yahut azaltma yoluna giderler. Ekonominin durgun ve kredi işlemlerinin az olduğu dönemlerde hükümet borcunun büyük bir faydası vardır. Hükümete borç vererek para ihtiyacının büyük çoğunluğunu karşılar ve ekonomide genişletici etki oluştururlar.
- **Merkez Bankası:** Hükümet borçlarının en kolay şekilde elde edildiği kaynaklardan birisi de Merkez Bankası kaynaklarıdır. Devlet olağan yollardan elde edemediği kaynakları, Merkez Bankasından temin ederek borçlanmalara giderler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansman kaynağı bulmakta güçlük çekmişlerse Merkez Bankası kaynaklarına kolayca başvurmaktadır.

Para politikası açısından bakıldığında bu tarz borçlanma para arzını artırır. Hükümet borç olarak aldığı fonları harcadığı zaman para ticari bankalara dönecek ve mevduat artışı meydana gelecektir. Piyasa da yeni banka kredibilitesini de artıracığı için ekonomi de genişletici bir etki oluşacaktır. Hükümet Merkez Bankasıyla alacak borç ilişkisi içerisinde olması aynı zamanda ekonomideki likiditeyi kontrol edebilmesine de olanak sağlar. (Eker & Bülbül, Kamu Maliyesi, 2017)

2.3.3.2. Dış Borçlar

Hükümet iç ekonomide borç alamadığı durumlarda dış ekonomilerden kaynak bularak borçlanmaya gider. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Ekonomisinde yeterli kaynağının bulunmamasından ötürü dış kaynaklardan borç alarak kendilerine kaynak oluştururlar. Hükümetlerin dış borç almasının birçok sebebi vardır. Örnek verecek olursak; sanayileşme ve kalkınmanın sağlanması, iç tasarruf yetersizliği, dışa bağımlı bir yapının varlığı, bütçe açıklarının olması, bilim ve teknolojiye gelişmiş ülkelerin önde ve tekel konumda olması gibi durumlar.

Dış borç alındığı zaman iç ekonomiye yabancı kaynağın girmesiyle ekonomi üzerinde etkiler meydana gelir. Elde edilen kaynaklar ile toplam tasarruf miktarı artar dolayısıyla yatırım, milli gelir ve döviz stokları yükselmektedir.

Dış borç yapıldığı zaman; ödemeler dengesi açıkları azalır, ulusal para değer kazanır, milli gelir düzeyi yükselir, yeni yatırım imkânları ortaya çıkar, dışa bağımlılık artar, ülke içerisinde israf artışına yol açabilir ve enflasyona sebebiyet verir. Hükümet bu dış borcu ödediğinde ise; ödemeler bilançosu açık verir, milli gelir düzeyi düşer, döviz stoku azalır, ulusal para değer kaybeder ve durgunluk meydana gelebilir. (Kalenderoğlu, 2017)

Dış borç alabilecekleri kaynaklar: Dünya Bankası, Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası, Uluslararası Finansman Kurumu, Uluslararası Yatırım Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi örnekler verilebilir.

Ülkeleri dış borçlanmaya götüren nedenlerden birisi iç tasarrufların yetersizliği diğeri ise dövizin kıt faktör olması ve ayrıca dış finansman gerektirdiği düşüncesidir. (Demir, 1988)

Dış hükümet borçlanmalarının çeşitlerine değinecek olursak bunlar; proje ve program kredileri, ihracat kredileri, borç ertelemeleri, serbest krediler-bağılı krediler

ve re-finance kredileri, satıcı kredileri, konsorsiyum, ariyere (program) kredileri, kamu sektörü kredili ihracat borcu ve OECD yardım konsorsiyumudur.

- **Proje ve Program Kredileri:** az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkelerin IMF, World Bank gibi uluslararası mali kurumlardan veya gelişmiş ülkelere aldığı borçlardır. Daha çok yatırım amaçlı ve üretim kapasitesini artırmaya yönelik proje ve programlar için aldıkları, karşılıklı anlaşmayla aldıkları kredilerdir. Örneğin bir otoyol, baraj gibi projelerde kaynak ihtiyacı bu yolla sağlanır.
- **Serbest Krediler- Bağlı Krediler:** Borç veren ülkenin, borç alan ülkeye borcu istediği yerde kullanmasına izin verirse serbest kredilere girer, şayet kendi isteğine bağlı olmadan belli bir alanda kullanma şartıyla verilen bir krediye bu bağlı kredidir. Örneğin; borcu veren ülkenin sağladığı krediyi, borcu alan ülkenin sadece araba parçalarının alımında kullanması gibi krediler bağlı borçlardır. Ancak ülke bunu sadece araba parçaları için değil, diğer alanlarda da kullanıyorsa serbest kredidir.
- **İhracat Kredileri:** Bu tarz kredi genelde gelişmiş ülkelerle ithalat yapan firmalara verilen borçlardır.
- **Borç Ertelemeleri ve Re-finance Kredileri:** Re-finance ödenmeyen borçların ödenmesi için alınan borçlardır. Vadesi gelmiş ancak ödenemediği kesinleştirilen borçların ötelenerek daha sonra ödenmesi borç erteleme kredisidir.
- **Satıcı Kredileri:** Özellikle gelişmekte olan ülkelere, özel kurumların yurt dışında mal satan kurumlardan temin ettikleri krediler. (Işık, 2014)
- **Konsorsiyum:** Ülkelerde kalkınma programları için finansal destek sağlamak amacıyla, birden fazla ülke ya da uluslararası kuruluşların toplanarak yardım programı oluşturma amaçlı yaptıkları işbirliğidir.
- **Kamu Sektörü Kredili İthalat Borcu:** Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yatırımlarını gerçekleştirmek için dış finansman kurumlarından kredi almasıdır.
- **OECD Yardım Konsorsiyumu:** Ekonomik kalkınma sağlanması için birden fazla ülke veya uluslararası kuruluşların işbirliği yapması konsorsiyum

demıştik. Burada da aynı şekilde geçerli olup, OECD üye ülkelerinden herhangi birinin yatırımların gerçekleştirilmesi için, diğer üye ülkelerle işbirliği yaparak yardım almasıdır.

2.4. HÜKÜMET BORÇLARININ ETKİLERİ

Ülkeler ekonomik istikrarı sağlamak ve bu istikrarı devam ettirmek, adil bir gelir dağılımı sağlamak gibi hedefler için hükümet borçlanmasına gider. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ne olursa olsun, bu hedefler doğrultusunda yeri geldiğinde daha fazla borçlanmaya başvururken, borçlanmanın ekonomik etkilerini de göz ardı edilmemelidir. Bu bölümde borçların tasarruflar, tüketim, sermaye piyasası üzerindeki, enflasyonist ve deflasyonist etkileri ve ekonomik kalkınma, gelir dağılımı üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

2.4.1. Tasarruflar Üzerindeki Etkisi

Tasarruf, gelirin tüketilmeyen ve yatırımların finansmanında kullanılan kısmıdır şeklinde tanımlanmaktadır. Özellikle Keynes sonrası dönemde, sermaye birikimi için tasarrufun zorunlu olması önem kazanmıştır. Hükümet biriken tasarrufları yatırımlara aktardığında ekonomi olumlu bir şekilde etkilenir. Milli gelir arttıkça, kişisel gelirlerin de artması, kişisel tasarruf eğilimini artırır. Kişisel tasarrufların birikmesi, hükümetin borçlanma yoluyla yararlanması sonucu ortaya çıkar. (Eker & Bülbül, Kamu Maliyesi, 2017)

Devlet genellikle yurtiçi kaynakları kullanarak borçlanır. Kendi sağladığı kaynaklar haricinde de ek kaynağa ihtiyaç duyması halinde, siyasi sınırlar içerisindeki bireylerden veya kurum/ kuruluşlara yönelerek borç talep edebilir. (Bulutoğlu, 1981) Borçlanma halinde, borçların beri ödenmesi için ek vergiler getirilir ve bu büyük bir orana ulaştığında üretimi engelleyici etkide bulunarak borcun ödenmesi sırasında milli geliri azaltıcı etki yapar. Bu da gelecek nesillere borç yükü olarak kalır.

Yurtiçi kaynaklarda yoksun olan ülkeler dış kaynaklara yönelmektedirler. Dış borçlanma yoluyla ülke kaynaklarına sağlanan artış sermaye birikim oranını yükseltir. Bu da dolayısıyla yatırımları ve büyümeyi hızlandırır. İç tasarrufları artırırken, ülke kalkınmasında sınırlayıcı bir rol oynayan döviz açığının kapatılmasına katkıda bulunur.

2.4.2. Tüketim Üzerindeki Etkisi

Hükümet borçlanmasının en önemli etkilerinden bir genel tüketim düzeyi üzerindeki etkilerdir. Devlet vergi yerine borçlanmaya başvurmasıyla bireylerin harcama düzeylerini artırır ve ekonomi de tüketim eğilimini artırıcı etki yapar. Tam istihdamın olmadığı az gelişmiş ülkelerde bu durum olumlu sonuçlar meydana getirir. Yatırım ve milli geliri artırıp, işsizliği azaltır. Tam istihdamın altındaki gelişmiş ülkeler içinse tüketim eğilimindeki artışlar kısa dönemde istihdamı artırıcı etki yaparken, uzun dönemde ekonomin yavaş büyümesine sebebiyet verecektir. (İnce, 2001)

Hükümet borçlanmasının tüketim üzerinde iki yönlü etkisi vardır. Bunlar, genişletici veya daraltıcı etkilerdir. Hükümet borçlanması satın alma gücünü daraltıcı etki yapar. Özellikle enflasyonist dönemde, ekonomideki satın alma gücünü daraltmak adına uygulanan vergi ve para politikasıyla birlikte borç yönetim politikasının başarısı, sağlanan fonların kullanımı ile yakından ilgilidir. Hükümet borçlarının alındığı bireyler, ilerde borçlarının karşılandığında ellerine geçen parayla mevcut harcama düzeyini artırmasıyla, ekonomide genişletici etkilere sebep olur. (Akdoğan, 2019)

2.4.3. Sermaye Piyasası Üzerindeki Etkisi

Sermaye piyasası; tahvil, hisse senedi gibi menkul değerlerin alınıp satıldığı piyasa türüdür. İki tür piyasa bulunur. Birinci piyasa da yeni çıkarılan menkul değerleri alınıp satılırken; ikinci piyasa da önceden çıkarılan menkul değerlerin alınıp satıldığı piyasalardır. (Muter, 1994)

Devletin ekonomiye müdahalesi ve harcamaların artmasıyla, sermaye piyasalarında borçlanır ve oluşan talep özel sektör kazançlarını azaltır. Doğrudan sermaye

talebinde (yeni menkul değerler ihracına gitmesi gibi) bulunan devlet, dolaylı yoldan da (tasarruf sandıkları, sigorta kuramları gibi) gelir elde etme yolunu seçebilir. Savaş, afet gibi olağanüstü durumlarda, gelirlerin özel kullanılması yasaklanarak, sermaye piyasalarında kendi çıkarına uygun bir tekel oluşturur.

2.4.4. Enflasyonist ve Deflasyonist Etkisi

Borçlanma ekonomi üzerindeki etkisi başlangıçta daraltıcı, daha sonra toplanan fonların harcanmasıyla genişletici etkilere sebep olur. (Due, 1967) Devlet vergi almak yerine borçlanmaya başvurması genişletici etkiye sebep olur. Bunun sebebi alacaklılarının faiz geliri beklemeleriyle daha fazla harcama yapmasıdır.

Hükümet borç alarak aldığı fonları harcaması enflasyonist etkiye sebep olur. Bu etki devlet hazinesinin banka sisteminden borçlanarak aldığı fonları harcama olarak soktuğu ölçüde fazla olacaktır. (İnce, 2001)

Dış borçların sürekli artması, fiyatlar genel seviyesi üzerinde enflasyonist bir etkiye sebep olur. Dış borç yükünün artması ihracatı olumsuz yönde etkiler. İhracat döviz girişleri azaldıkça, ihracat miktarını artırmak gerekir. İhracat kapasitesinin artırmak borçlu ülkeler için sorun olması nedeniyle, iç pazarda mal arzını azaltır. Arz yetersizliği sonucu talep artışı karşılanamaz ve fiyatlar genel düzeyi yükselir, yani enflasyonist bir etki oluşur.

İç borçlanmanın olduğu zaman alacaklı bireyler, hükümet borçlanmasını garanti bir servet olarak görür ve ileride oluşacak vergi yükünü görmeden gelirlerini harcama yoluna giderler. Tüketim harcamalarındaki bu artış fiyatları ve dolayısıyla da enflasyonu yükseltir.

Hükümetin borçlanarak para toplaması, likiditeyi azaltır, özel harcamaları ve toplam harcamaları azaltarak deflasyonist bir etki oluşturur. Deflasyonun dolaylı etkisi, borç senedi sahiplerinin harcamalarını kısımlarına neden olur. Tüketim harcamalarını kısarlar. (Işık, 2014)

Ekonomi deflasyon döneminde, düşük faizli para politikası uygularken, kredileri artırırlar. Açık bütçeli maliye politikasının da olması ve borç yönetim politikasıyla

borçların vadeleri kısaltılmaya çalışılır. Çünkü kısa vadeli borçlar ekonomide likiditeyi artırma eğilimindedir. (Wolf, 1966)

2.4.5. Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Hükümet borçlanması ekonomik kalkınma açısından önemli bir fonksiyondur. Gelişmekte olan ülkelerde borçlanma yapılırken sağlanan fonlar alt yapı yatırımlarına ağırlık verilerek, hedefledikleri kalkınma hızını gerçekleştirmek isterler. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere iç kaynaklar yeterli olmadığı için daha çok dış borçlanmaya giderler. Dış borçlanma için gelişmiş ülkelere borç alırlar. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma sağlamak için sürekli dış borç alması onlara bir yük oluşturur. Ödeme zamanı geldiğinde ödeme yapamadıkları zaman ekonomik açıdan olumsuz bir etki oluştururlar. Yani ilk etapta hükümet dış borçlanma yaptığında yatırımlara aktardığında kalkınma için olumlu gibi dururken, uzun dönemde özellikle gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için borcun geri ödenmesinde yaşanan zorluklar sebebiyle oluşan borç yükü, ekonomiyi olumsuz etkiler, dolayısıyla da kalkınma üzerinde olumsuz etki meydana getirirler.

2.4.6. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Borç tahvilleri; sahiplerine faiz gibi çeşitli çıkarlar sağlar. Bunlar devletin borç yükünü artırır ve bunu da vergi gelirleriyle karşılamak isterler. Özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulanan faiz dışındaki yan çıkarlar, gelir dağılımındaki adaletsizliği artırır ve geliri yüksek olanların gelir düzeyini artırır. Vergi gelirleri ücretliler üzerinde yoğunlaşması ve vergi kaçakçılığının olduğu ekonomilerde az gelirlilerden sağlanan vergilerin borç ödemelerinde kullanılması, geliri yüksek olanları ve vergi kaçırانların yararına olurken, bu durumdaki borçlanma, gelir dağılımındaki adaletsizliği artırır. (Işık, 2014)

2.5. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Tablo 2: Literatür İncelemesi: Hükümet Borçlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi

YAZAR VE ESERİ	YÖNTEM	DÖNEM	SONUÇ
Escudero ve Mourelo, “ <i>Public Debt, Fiscal Consolidation and the Effect on Employment</i> ” (2014)	Yatay kesit ve Zaman seri analizi	2007-2011	Hükümet borçlarının ve mali konsolidasyonun istihdam üzerindeki etkisini değerlendiren bu makalede kötü tasarlanmış mali kesintilerin istihdamı doğrudan ya da dolaylı etkilediği, iş olanaklarını azalttığı, mali dengeleri kötüleştirdiğine ı sık tutuyor.
Tullio, “ <i>Long Run Implications of the Increase in Taxation and Public Debt for Emloyment and Economic Growth in Europe</i> ” (1987)	Karşılaştırmalı analiz	1960-1984	Hükümet harcamalarındaki büyümenin borçla finanse edilmesi ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğunu dolayısıyla istihdamı da olumsuz etkilediği öne sürülmüştür.

Ryoo ve Skott, <i>“Public Debt and Full Employment in a stock-flow consistent model of a corporate economy”</i> (2011)	Karşılaştırmalı analiz, Benchmark analizi		Hükümeti talep düşüşünün ardından tam istihdamı sürdürmek istiyorsa, mali açıklar ve hükümet borcunda artışa gitmesi gerekliliği varsayılmıştır.
Mario, <i>“What are the effect of public debt on innovation and employment growth?”</i> (2012)	Karşılaştırma analizi	1995-2009	Araştırmadaki ana bulgular: genel hükümet konsolide brüt borcundaki artış, istihdamın yanı sıra teknoloji temsilcileri içinde olumsuz bir etkiye sahiptir.
Garcia-Jimenez and Mishra <i>“The Effect of Public Debt on Labor Demand in the United States”</i> (2010)	VECM yöntemi	1980-2008	Araştırma sonucunda; ABD’li politika yapıcıların çoğunun borcun istihdam yarattığına inandığının aksine; kısa vadede artan kamu borcunun istihdama zarar verdiği, olumlu etkinin ancak dördüncü yıldan sonra görüldüğü, ardından kalıcı olumlu etkilerin gözlemlendiği sonucuna

			varılmıştır.
Tavares, <i>“Labor Market Distortions under Sovereign Debt Default Crises”</i> (2019)	Zaman seri analizi	2006-2012	Bu araştırma da,hükümetlerin borç aldıktan sonra ödeyememesi ve borç temerrüdü riskine girmesiyle, iş gücü piyasasının bozulması ve ciddi istihdam düşüşlerinin meydana geldiği sonucuna varılmıştır.
Oganna ve diğerleri, <i>“The Implications of Rising Public Debt on Unemployment in Nigeria: An Auto Regressive Distributed Lag Approach “</i> (2016)	ARDL analizi	1980-2015	Hükümet borcundaki artışın, işsizlik oranında artışa neden olduğu, Nijerya’daki hükümet borçlanmasının ekonomide istenilen etkiyi vermeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.
Topal, Bölükbaşı ve Bostan <i>“ The Public Debt and Unemployment Growtg Nexus in the PIIGS(Portugal, Ireland, Italy, Greece and Spain) Countries and Turkey: Emprical</i>	Panel Veri Analizi, Granger nedensellik analizi	1990-2015	Portekiz de hükümet borcu ile işsizlik arasında nedensellik vardır. Türkiye, İtalya ve Yunanistan’da hükümet borcunun artması, işsizliği artırıyor. Bir diğer sonuç ise Türkiye,

<i>Evidence “</i> (2018)			İrlanda ve İspanya’da işsizliğin hükümet borcu üzerinde de artan bir etkiye sahip olmasıdır.
Fedeli ve Forte, <i>“ Public Debt amd Unemployment Growth: The Need for Fiscal and Monetary Rules: Evidence from OECD Countries”</i> (2012)	Panel Veri Analizi	1981-2009	Ülkeleri vuran borç temerrüdü riski, yüksek faiz oranları ve yüksek açıklar, hükümet harcamalarında yüksek kesintilere ve yüksek işsizlik kısır döngüsüne soktuğu görülmektedir.
Topal ve Bostan, <i>“ Türkiye’de Dış Borçlar İşsizlik Oranları Üzerinde Etkili Midir? “</i> (2017)	Zaman Serileri Analizi	1932-2016	Türkiye’de dış borçların etkin değerlendirilemediği ve işsizliğe neden olmaması için dış borçların azaltılmasının gerekliliği ileri sürülmüştür.

Hükümet borçlarının istihdam üzerindeki etkisine dair literatürde çalışmalar mevcuttur. Yukarıdaki tabloda da bu çalışmalara dair örnekler verilmiştir.

2007-2011 yılları arasında, zaman seri analizi şeklinde yapılan bir araştırma da (Escudero & Lopez Mourelo, 2014) 32 gelişmiş ekonomisi olan ülkeler ele alınmıştır. Literatürde mali konsolidasyon kompozisyonunun önemli olduğunu savunmuş, önceki çalışmalarla paralel olarak, bu makale açık kompozisyonundaki mali açıdan tarafsız bir değişikliğin istihdamı artırmada etkili olacağını buldu. Nitekim analiz, kısa vadede ve kriz zamanlarında, sosyal yardımlarda 1 puanlık bir artışın (toplam harcamaların yüzdesi olarak) istihdamdaki 0,02 artışla ilişkilendirileceğini göstermektedir. Küresel çapta bir kriz meydana geldiğinde, içe dönük borçlanma politikalarının dikkatli şekilde yapılması gerektiğini ve dikkat edilmediği takdirde olumsuz yönde ülkeleri etkileyeceği söylenmiştir. 1930'daki Büyük Buhran, 1970'ler ve 1980'lerdeki derin durgunluktaki elde edilen bulgular da koordineli bir borçlanma politika çabasının olması gerekliliğini ortaya koymuştur. (Escudero & Lopez Mourelo, 2014)

Avrupa'da uzun dönemde vergilerin artması ve hükümet borçlarının istihdam ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini anlatan bir makalede (Tullio, 1987), 1960-1985 yılları arasındaki veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Makalede hükümet harcamalarının artmasının istihdamı etkilediğini, işsizliği artırdığı ve ekonomik büyüme hızını yavaşlatıldığı görülmüştür. Hükümet harcamalarındaki büyümenin özellikle hükümet borçlarıyla finanse edilmesi, sermaye birikimi ve ekonomi büyümesinde de dolaylı yoldan da istihdamı da olumsuz etkilediği ileri sürülmüştür. Vergilendirme ve borç artışının olumsuz etkileri makalede tartışılmış, Avrupa'da devlet sektörünün maliyetleri düşünüldüğünde daha yüksekse, genel hükümet harcamaları, vergilendirme ve hükümet borçlarının önemli ölçüde azaltılması gerekliliği vurgusu yapılmıştır. (Tullio, 1987)

(Ryoo & Skott, 2011)'un ele aldığı makalede, sürekli tam istihdam için mali gereksinimler incelenmiştir. Hane halkının ve firmaların finansal değişikliklerinin hükümet borcunda ayarlamalar gerektirdiği, hükümet borcuna yönelik kararlı durum çözümünün istikrarı hane halkının tüketimine ve mali aracın işlevine bağlı olduğu,

istikrarlı bir durumda da hükümet tüketimindeki bir düşüşün, hükümet borcunun sabit durumdaki sermayeye oranında bir artış gerektirdiği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Coccia Mario'nun 2012 yılında yazdığı makalede Avrupa ülkeleri arasında bir analiz yaparak, hükümet borçlarının inovasyon ve istihdam büyümesi üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Makale de karşılaştırmalı analiz yapılmış ve inovasyon yoluyla istihdam artışını desteklemek için, ekonomik sistemin hükümet borcunu yavaştan azaltmak ve bitirmek için uzun vadeli ve verimli ekonomi politikaları tasarlamının gerektiğini söylemiştir. Ana bulguları ise: GSYH'nin yüzdesi olarak eğitime toplam hükümet harcamalarının verimli etkisi ve Ar-ge yoğunluğunun istihdam oranı üzerindeki artışı, genel hükümet konsolide brüt borcundaki artış, istihdam oranının yanı sıra teknoloji temsilcileri içinde olumsuz etkiye sahip olduğudur. (Mario, 2012)

Bir diğer çalışma olan “ABD’de Hükümet Borçlarının İşgücü Talebine Etkisi” isimli makale de 1980-2008 yılları arasında ABD’de hükümet borçlarının istihdamı nasıl etkilediği analizi VECM yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu çalışmada döviz kuru yoluyla istihdam düzeyini belirlemede devlet borcunun rolüne ışık tutmaya çalışılmış ve Cobb Douglas⁵ üretim fonksiyonu kullanılarak model üretilmiştir. Döviz kurundaki değerlenmeler ve artan hükümet borcunun istihdama zarar verdiği, olumsuz etkilediği görülmüştür. (Garcia-Jimenez & Mishra, 2010)

Tavares'in yazmış olduğu makalede hükümetlerin borç aldıktan sonra ödeyememesi ve borç temerrüdü riskine girmesiyle ekonomi piyasalarını etkilemesi, sıkıntıya düşürmesi, ciddi istihdam düşüşlerini meydana getirdiğini belirtir. Makalede belirtilen model de Euro Bölgesi borç krizinin son olaylarına ve Yunanistan'ın borç temerrüdüne dair veriler bulunmaktadır. Araştırma neticesinde hükümetlerin borç temerrüdüne düşmesiyle borç maliyetlerini artırdığı, sıkı iş gücü talebini azalttığı iş yükü ortaya çıkardığı görülmektedir. Borç sebebiyle uygulanan kemer sıkma politikalarının da iş yükünü artırırken, iş gücü talebini azalttığı ve dolayısıyla da istihdamda da ciddi büyük düşüşlerin meydana geldiği görülmektedir. (Tavares, 2019)

⁵ Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu: üretim sonucunda elde edilen çıktı ile üretimi yapmak için kullanılan üretim faktörleri ve girdiler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir ifadedir.

Nijerya’da hükümet borçlanmasını işsizlik üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmada, 1980-2015 yılı verileri ARDL yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hükümet borçlarındaki %1’lik artışın, işsizlik oranını %1,6 oranında artıracağı tahmini yapılmıştır. Nijerya’da hükümet borçlanmasının ekonomide istenilen beklentiyi vermeyeceği gibi, borçlanmanın artması, işsizliği de azaltmamıştır. Hızla artan borç servisi yükümlülükleri de kalkınma odaklı projelerin uygulanmasının önünde engel teşkil etmekte olduğu görülmektedir. (Oganna, Idenyi, Ifeyinwa, & Gabriel, 2016)

PIGGS⁶ ülkeleri ve Türkiye özelinde yapılan bir araştırmada hükümet borcunun işsizlik üzerindeki etkisi 1990-2015 yıllarına ait veriler panel veri ve Granger nedensellik ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, nedensellik açısından Portekiz de hükümet borcu ile işsizlik arasında nedensellik vardır. Türkiye, İtalya ve Yunanistan’da hükümet borcunun artması, işsizliği artırıyor. Araştırmadaki diğer sonuç ise Türkiye, İrlanda ve İspanya’da işsizliğin hükümet borcu üzerinde de artan bir etkiye sahip olmasıdır. Sıkı para politikalarına sahip ekonomilerde, hükümet borcunun işsizliğe çare olmadığı görülse de maliye politikaları tek seçenek olarak görülmektedir. (Topal, Bölükbaş, & Bostan, 2018)

Hükümet borcu ve işsizlik büyümesi hakkında bir başka çalışmada, OECD ülkeleri üzerine panel verisi yapılmış, 1981-2009 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. GSYH’de yüksek bir kamu açığının olması işsizlik oranını artırdığı görülmüştür. Yüksek düzeyde hükümet harcaması yapılması ve dolayısıyla uzun vadeli vergilendirmenin eşlik etmesi GSYH’de kamu açığına neden olduğu görülmüştür. Ülkeleri vuran borç temerrüdü riski, yüksek faiz oranları ve yüksek açıklar, hükümet harcamalarında yüksek kesintilere ve yüksek işsizlik kısır döngüsüne soktuğu görülmektedir. (Fedeli & Forte, 2012)

Türkiye’deki dış borçların işsizlik üzerindeki etkisini araştıran bir farklı çalışmada ise 1932-2016 dönemine ait veriler, zaman serisi şeklinde analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, dış borçlardaki ortalama %1’lik artış, uzun dönemde işsizliği %0,24 oranında artırdığı görülmüştür. Kısa dönemde ise %1’lik artışın işsizlik

⁶ Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya ülkeleri olup ekonomik kriz içinde olan Avrupa ülkeleridir.

oranını %0,14 düzeyinde artırmıştır. Ayrıca Türkiye ‘de dış borçların etkin şekilde değerlendirilemediği, dış borç yönetimin zayıflığı ve işsizliğin azaltılması için dış borçların azaltılmasının gerekliliği görülmüştür. (Topal & Bostan, 2017)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMET HARCAMALARININ VE HÜKÜMET BORÇLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ANALİZİ

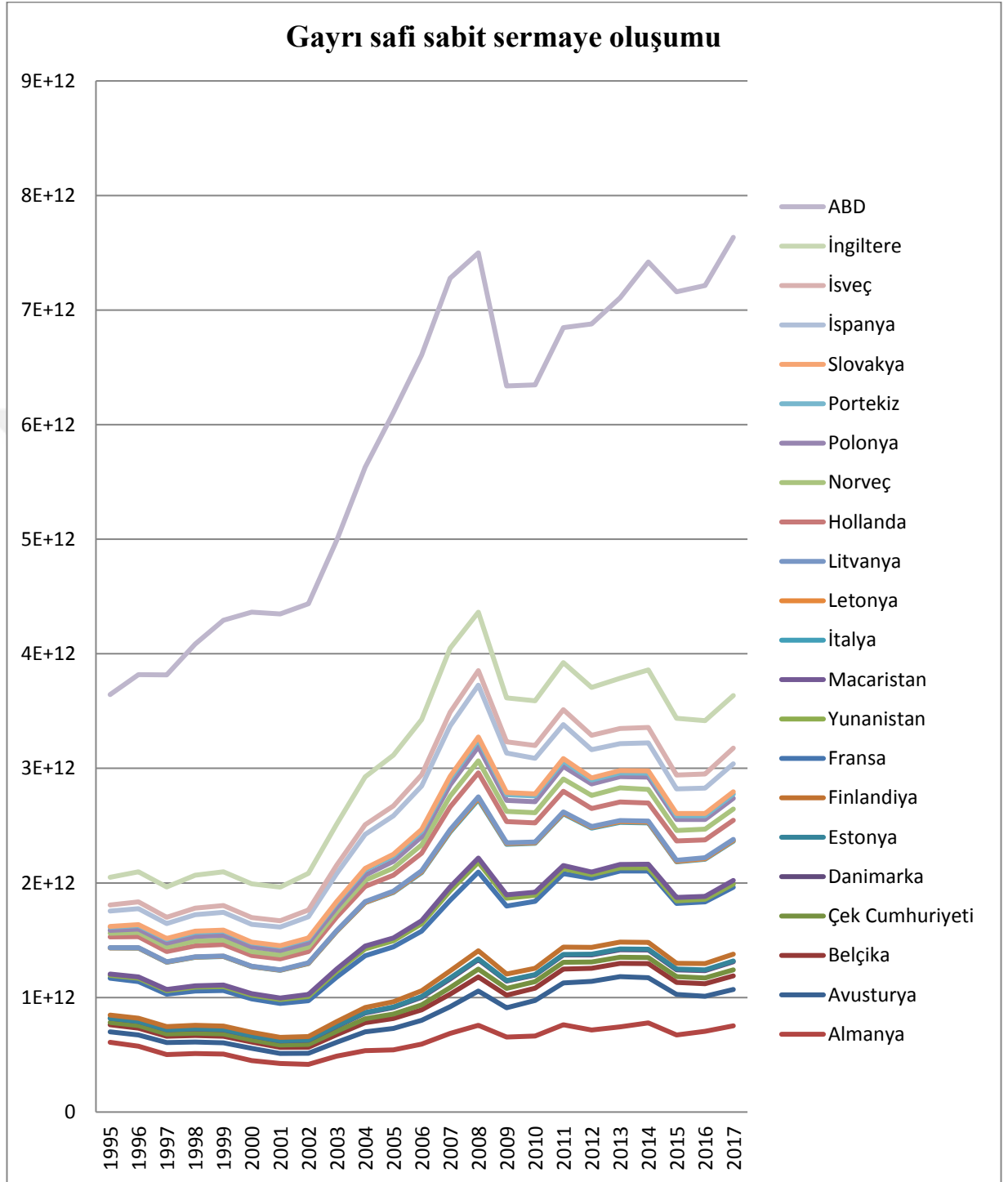
Bu bölümde hükümet harcamaları ve hükümet borçlarının istihdam üzerindeki etkisi tartışılacak olup, seçilmiş olan 21 OECD ülkeleri üzerindeki analizi yapılacaktır. Birinci bölümünde OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki sabit sermaye oluşum, gayri safi yurt içi hâsıla, hükümet harcamaları, hükümet borçları ve istihdam verilerine dair grafikler ve yorumlamaları yer alacaktır. Bir sonraki bölümde ise kullanılacak olan ekonometrik analiz yöntemi ve veri seti hakkında bilgilendirilme yapılacaktır. Ve son olarak ortaya çıkan bulgular ışığında sonuç kısmı yazılacak olup tez sonlanacaktır.

3.1. SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNE DAİR VERİLERİN GRAFİKLERİ VE YORUMU

Tez çalışmasında kullanılan OECD ülkelerine ait liste aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3: Çalışmada kullanılan OECD ülkeleri

Ülke Adı	Ülke Adı	Ülke Adı
ABD	Norveç	Fransa
İngiltere	Hollanda	Finlandiya
İsveç	Litvanya	Estonya
İspanya	Letonya	Danimarka
Slovakya	İtalya	Çek Cumhuriyeti
Portekiz	Macaristan	Belçika
Polonya	Yunanistan	Avustralya

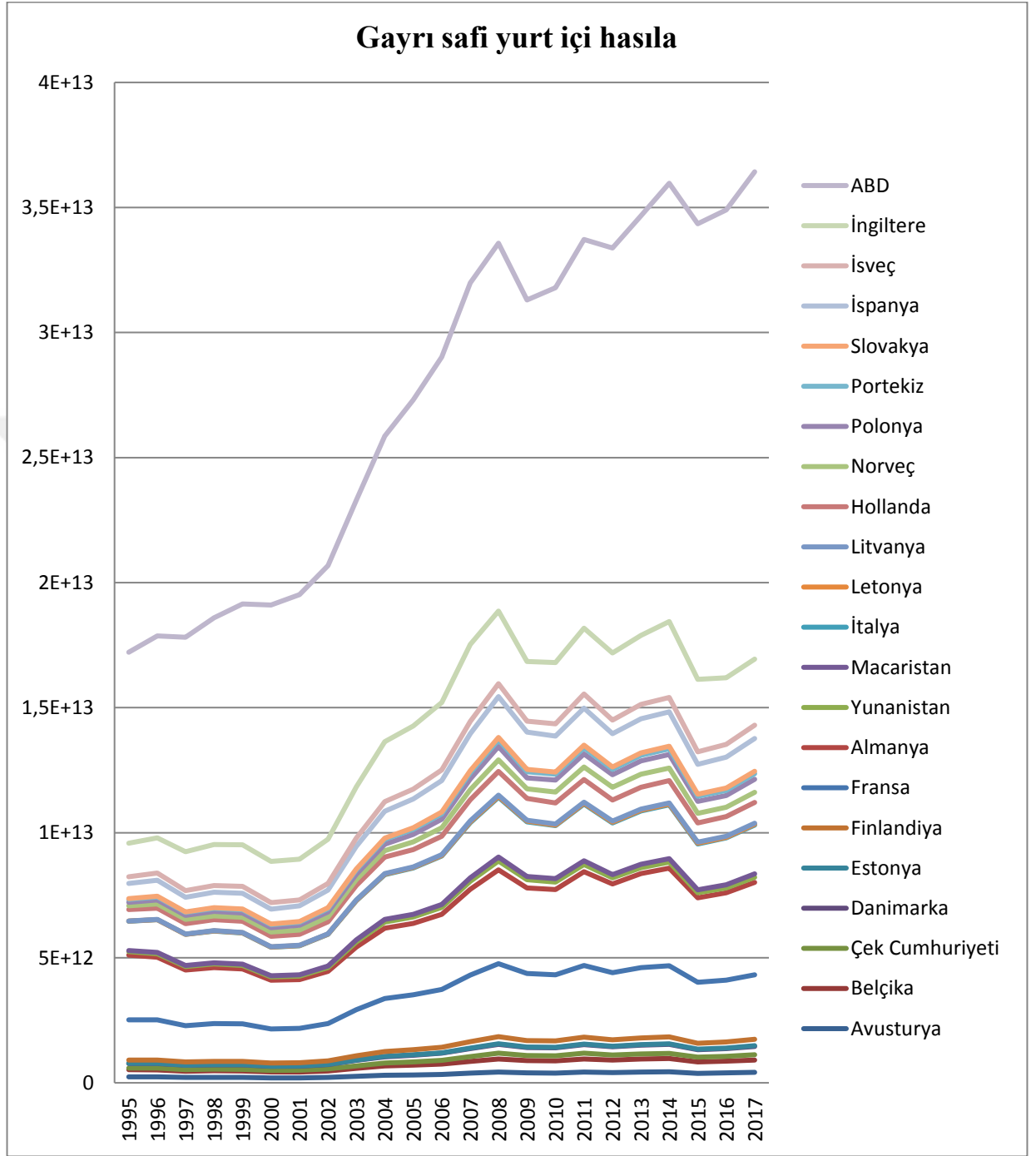

Grafik 1: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arası Gayrı safi sabit sermaye oluşumu ⁷

⁷ Veriler (<https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.FTOT.CD>) 'den alınmıştır.

Yukarıdaki grafikte seçilmiş olan OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki “Gayri safi sabit sermaye oluşumu” verileri gösterilmiştir. Gayri safi sabit sermaye oluşumu, bir yıl içerisinde ekonomideki özel ve kamu sektörlerinin toplam yatırımlarını ifade eder. 1995-1996 yıllarında artış, 1997 yılında ise azalış görülürken, 1997 sonrası 2008 yılına kadar gayri safi sabit sermaye oluşumunda ülkelerde artış meydana gelmiştir. 2008 yılı sonrasında tekrardan bir azalış görülse de 2010 yılına kadar GFC⁸ de stabil bir durum söz konusudur. 2010- 2011 yılları arasında azalış gösterse de 2011-2014 yılları arasında GFC’de genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2015 yılına kadar tekrardan bir azalış eğilimi olduğu da yine grafikte kendini göstermektedir. Özellikle 2002-2008 yılları arasında sermaye oluşumunda sürekli bir artış meydana gelmiş, 2008 yılı sonrasında ise sermaye oluşumunda keskin bir düşüş yaşanmıştır. ABD’de başlayan finansal kriz, sonrasında küresel bir krize dönüşmüştür. ABD’de meydana gelen bu krizin sebebi; taşınmaz mal piyasasında fiyatların aşırı düşüşü sebebiyle alt gelir grubuna dâhil insanların bankalardan yüksek riskli ve yüksek faizli krediler almasıyla başlamıştır. Alt gelir grubu aldıkları kredilerin yüksek faizlerini geri ödeyemeyince, iflas etmelerine sebebiyet verdi. Piyasalar da çökmüşe neden oldu ve kriz patlak verdi. Bu dönemdeki düşüşün nedeni olarak bu krizi söylemek de yanlış olmayacaktır. 1995-2017 yıllarını genelleyecek olursak çoğunlukla ülkelerin gayri safi sabit sermaye oluşumlarında artış eğilimi olduğu yorumu yapmak yanlış olmayacaktır. Ayrıca ülkeler arasında da bir kıyas yapmak gerekirse, GFC’ nin en çok ABD, en az Almanya’da olduğunu görüyoruz. ABD’nin sabit sermaye oluşumunun diğer ülkelere nazaran büyük bir farkla önde olduğu da net bir şekilde görülmektedir. ABD’yi takip eden İngiltere’de de diğer ülkelere göre sabit sermaye oluşum miktarının fazla olduğunu görmekteyiz. Almanya, Avusturalya, Belçika, Çek, Danimarka gibi ülkelerde sermaye oluşumlarındaki artış miktarı diğer ülkelere göre daha az bir biçimde kendini göstermiştir. Bu ülkelerdeki ekonomi kırılganlıklarının diğer ülkelere göre daha az olduğu yorumu yapmak yanlış olmayacaktır.

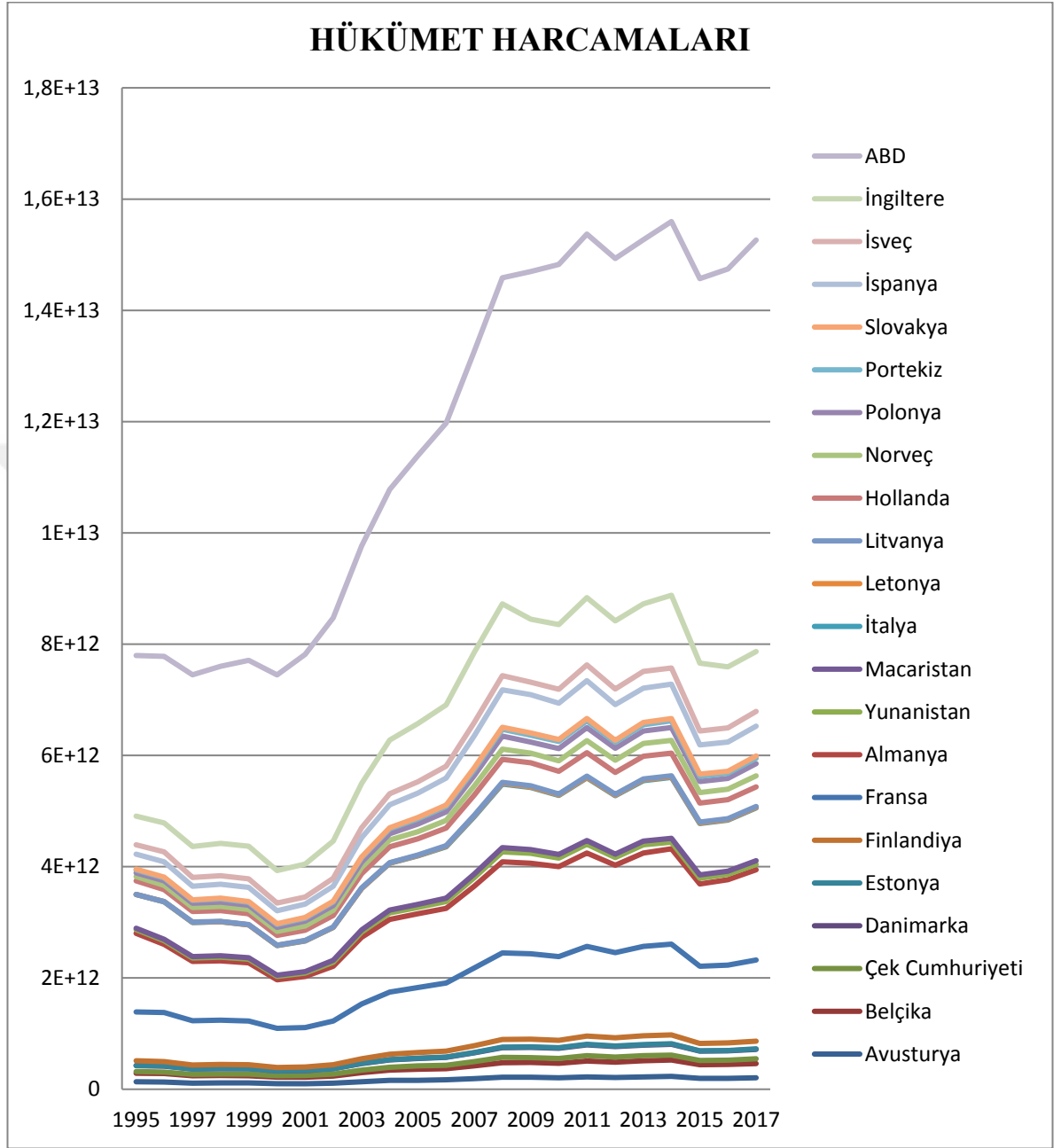
⁸ Gayri safi sabit sermaye oluşumu kısaltılması

Grafik 2:Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arası Gayri safi Yurt içi Hâsılası ⁹

⁹ Veriler (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>)’den alınmıştır.

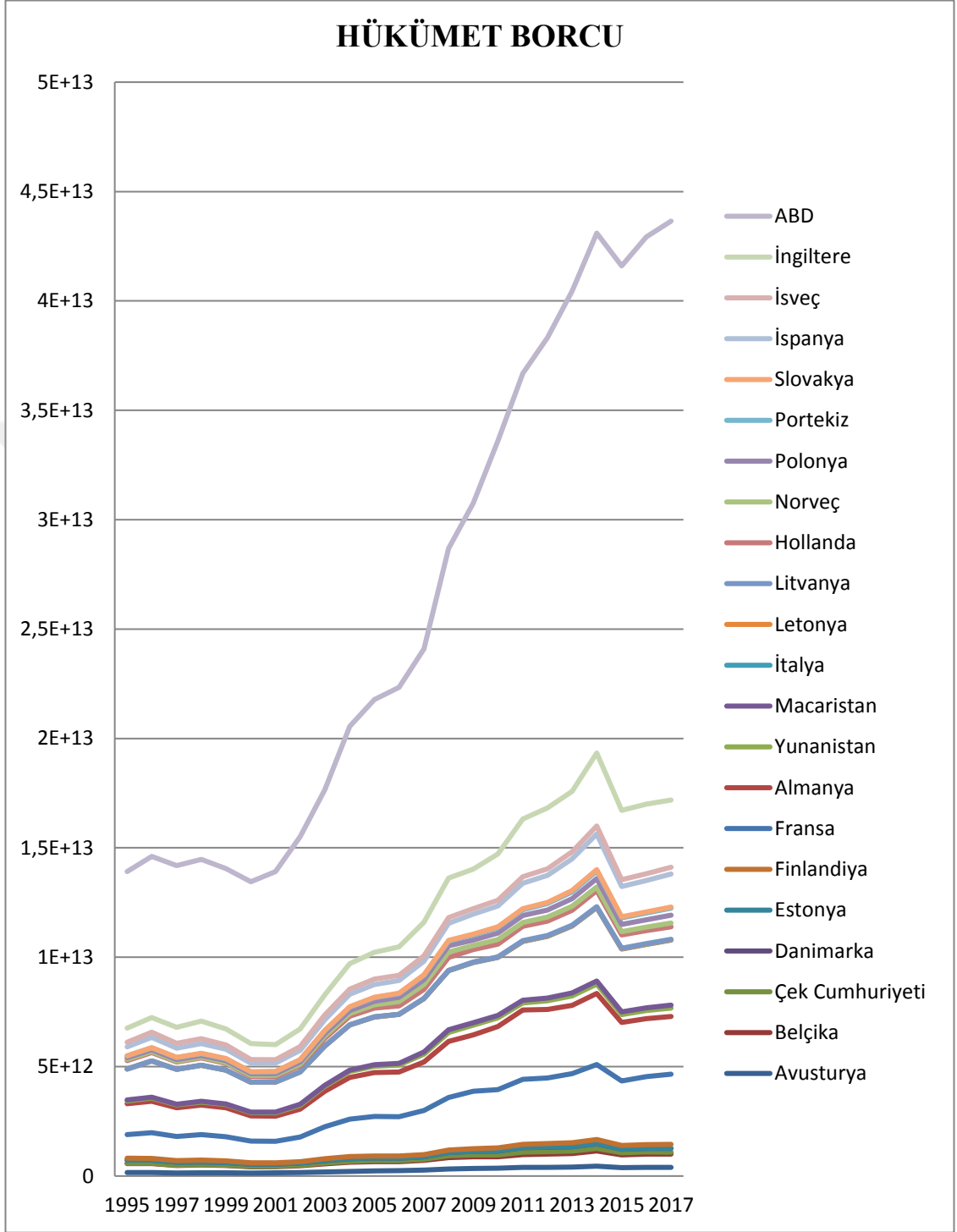
Grafik 2’de, seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki Gayrı safi yurt içi hasılasına dair bilgiler yer almaktadır. Gayrı safi yurt içi hâsıla, belli bir dönemde üretilen en son ürünlerin, piyasa değerindeki ölçüsü olup, ekonomik büyüklüğün de bir göstergesidir. Aynı zamanda refah göstergesi olarak da tanımla yapmak yanlış olmayacaktır. 1995-2008 yılları arasında ülkelerin gayrı safi yurt içi hasıllarında artış meydana gelmiştir. 2008 yılı sonrası zamanla azalmalar meydana gelse de 2017 yılına kadar dalgalı bir şekilde ilerlemiştir. Bu yıllarda genelleme yapacak olursak ülkelerin gayrı safi yurt içi hasıllarında artış gözlemlenmektedir. Ülkeler arasında bir kıyaslama yapacak olursak, ABD ve İngiltere’nin gayrı safi yurt içi hasıllarının diğer ülkelere oranla daha fazla olduğu net olarak görülmektedir. ABD’de özellikle 1995-2008 yılları arasında gayri safi yurt içi hâsıla oranlarında belirgin artışlar meydana gelmiştir. 2008 yılı sonrasında artış-azalış şeklinde dalgalanmalar olsa da genel itibariyle hep bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Avustralya, Belçika, Çek, Danimarka, Estonya ve Finlandiya’nın gayrı safi yurt içi hâsıla oranlarındaki artış diğer ülkelere nazaran daha az bir şekilde artış göstermiştir. ABD’nin en büyük ekonomi olması ve dolayısıyla da gayrı safi yurt içi hasılasının diğer ülkelere göre fazla olması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Gayrı safi yurt içi hasılanın düşüşe geçtiği 2008 ABD’de başlayan finansal krizin, 2011 yılında Avrupa bölgesinde patlak veren kamu borç krizi (euro krizi) ve 2014 yılında ise Kırım olayıyla Rusya’da başlayan ekonomik krizin ve sarsıntıların etkisinin olduğu söylenebilir.

Grafik 3: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki Hükümet Harcamaları

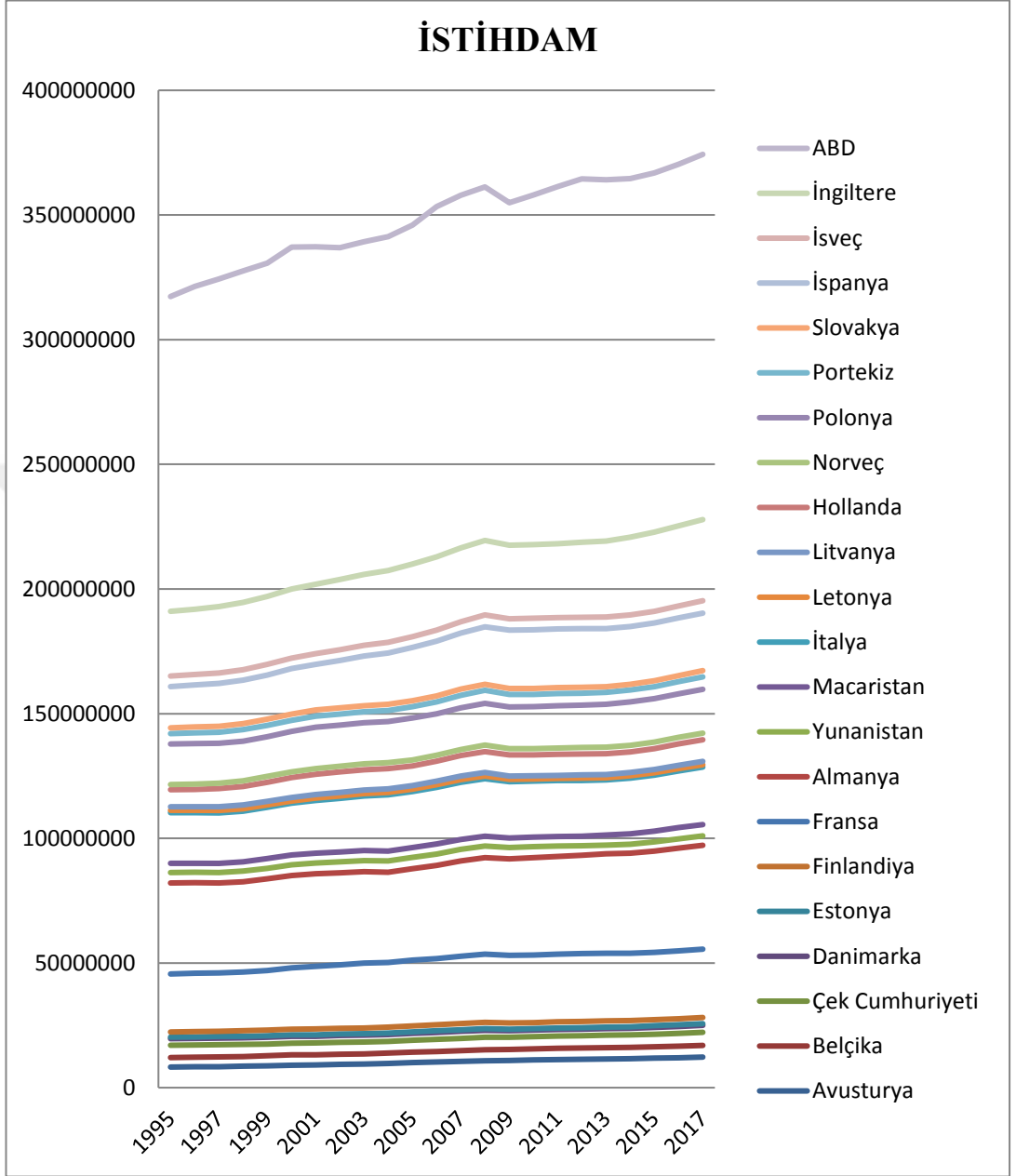
Grafik 3'te seçilen OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki hükümet harcamalarına dair verileri bulunmaktadır. ABD ve İngiltere'nin hükümet

harcamaları değerlerinin diğer ülkelere kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. 1995-2006 yılları arasında hükümet harcamaları sürekli bir artış içerisindeyken, 2006 sonrası 2008 yılına kadar hükümet harcamalarındaki artış eğrisinin keskin bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir. 2008 yılı sonrası hükümet harcamalarında dalgalanmalar olsa da 2017 yılına kadar genel olarak artış eğilimi devam etmiştir. Genel itibariyle ülkeler de 2000 yılına kadar belli bir oranda seyreden hükümet harcamaları verileri, 2000 yılında azalışa geçmiş, 2000-2008 yılları arasında da belirgin artışların olduğunu söylemek mümkündür. 2008-2015 yılları arasında da hükümet harcamalarında azalış- artış şeklinde dalgalanmalar olsa da 2015 itibariyle harcamalarda tekrardan bir artışın varlığı gözlemlenmiştir. Hükümet harcamalarının arttığı dönemlerde bozulan ekonomik düzenle meydana gelen krizlerin etkisinin olduğu söylenebilir. Kriz dönemlerinde ve ekonomi de dengesizliğin artması hükümet harcamalarının da büyümesine neden olur. Refahın devamlılığı, fiyat istikrarını koruma ve krizden kurtulma adına hükümet harcama oranlarını artırarak krizden kısa sürede toparlanmayı beklemektedir. Bu sebeptendir ki kriz zamanları olan 2008,2011 ve 2014 yıllarında hükümet harcamalarının pik yaptığı da net bir şekilde gözlemlenmiştir. Danimarka, Estonya ve Finlandiya’da hükümet harcama artışları stabil bir artış şeklinde kendini göstermiştir ve oran diğer ülkelere nazaran daha az bir artış şeklindedir. Almanya, Macaristan, İtalya, Letonya gibi ülkelerdeki hükümet harcama oranları ise birbirlerine yakın oranda artışlarla kendini göstermiştir.

Grafik 4: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki Hükümet Borçları

Grafik 4'te seçilmiş olan 20 OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki hükümet borçları verileri bulunmaktadır. Özellikle ABD'nin hükümet borcunun diğer ülkelere kıyasla çok fazla olduğu net bir şekilde görülmektedir. ABD'de 2000 yılına kadar hükümet borçlarında artışlar olsa da sabit bir şekilde ilerlediği eğri üzerinde görülmektedir. 2007 sonrası 2014 yılına kadar hükümet borçlarındaki artışın hızlı bir şekilde arttığı da gözlemlenmektedir. 2014-2015 yılları arasında hükümet borçlarının önceki yıllara oranla azaldığı görülse de, 2015 yılı sonrasında tekrardan artış eğilimi göstermiştir. Diğer ülkelere baktığımızda ise 2000 yılına kadar dalgalı bir şekilde olduğu, 2000 yılı sonrası 2014 yılına kadar artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2014-2015 yılları arasında hükümet borçlarında genel bir azalış meydana gelmişse de 2015 sonrası hükümet borçlarındaki azalış yerini artışa bırakmıştır. Avustralya, Belçika, Çek, Danimarka ve Estonya'nın hükümet borçlarının diğer ülkelere oranla daha az olduğu ve borçlanmadaki artışın da stabil bir artış şeklinde olduğunu görmekteyiz. Yine kriz yıllarında (2007-2011) özellikle borçlanmaların diğer yıllara nazaran artışının çok olduğu görülmektedir. Burada hükümet kriz dönemlerinde fiyat istikrarını sağlamak adına yaptığı hükümet harcamalarına kaynak ve finansmanı için borçlanma yoluna gitmiş olabilir. Bundan ötürü o yıllarda borçlanma seviyelerinde artış meydana gelmiştir.

Grafik 5: Seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki İstihdam Verileri

Yukarıdaki grafikte, seçilen OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki istihdam verileri mevcuttur. Verilere bakacak olursak, kuşkusuz ABD istihdamda en önde sırada yer almıştır. Her geçen yıl istihdam verilerinde sabit bir artış meydana gelmiştir. 2008 yılına kadar istihdam verileri sabit bir şekilde artış gösterirken, 2008 yılında azalış meydana gelmiştir. 2008’ de küresel ekonomik krizin meydana gelmesi bunda bir etken olabilir. 2008 yılından sonraki dönemlerde ise istihdam verilerinde tekrardan artış meydana gelirken, bu artış hızlı bir artış olmayıp, durağan bir artış şeklinde kendini göstermiştir. Genel itibariyle baktığımızda ise istihdam verilerinde durağan bir şekilde de olsa artışların artarak devam ettiği net bir şekilde grafikte kendini belli etmektedir. Estonya, Finlandiya, Belçika, Çek ve Danimarka istihdam verilerinin en az olan ülkeler olduğunu görüyoruz ve istihdam stabil bir artış şeklinde kendisini göstermiştir. Genel olarak ülkelerin istihdam verilerinde çok fazla dalgalanmalar görülüyor. Artışlar belli bir düzeyde ilerlemiştir. ABD istihdam oranının diğer ülkelere göre fazla olmasının nedeni, yüksek ekonomik gücü ve nüfusun fazla olması da diyebiliriz. İşgücü ihtiyacı diğer ülkelere nazaran daha fazladır.

3.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM ve VERİ SETİ

Çalışma da uygulama bölümünde seçilen OECD ülkelerinin 1995-2017 dönemine ait verileri ışığında “Panel Veri Analizi” kullanılacaktır. Bu analizde, bağımlı değişken olarak seçilen ülkelere ait istihdam verileri; bağımsız değişkenler olarak ise yine seçilen ülkelere ait sabit sermaye oluşumu (yatırım) , hükümet harcamaları, reel gayri safi yurtiçi hâsıla ve hükümet borçları verileri kullanılacaktır. Bu değişkenler arasındaki bağlantı Tablo 4’te görülen model olan “regresyon modeli” kullanılacaktır. “Dünya Bankası” ve “OECD” veri tabanlarından ulaştığımız değişkenlerin değerleri, doğal logaritmaları alınarak kullanılacaktır. Stata Ekonometri programı kullanılarak, panel veri analizi için tahminler ve ekonometrik olarak testler yapılacaktır.

Tablo 4: Regresyon Modelleri

$EMP_{it} = \beta_0 + \beta_1 GDP_{it} + \beta_2 GCF_{it} + \beta_3 GE_{it} + \beta_4 GD_{it} + U_{it}$	
Değişken	Açıklama
EMP	İstihdam
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GCF	Sabit Sermaye Oluşumu
GE	Hükümet Harcamaları
GD	Hükümet Borçları
U	Hata Terimi

3.3. EKONOMETRİK ANALİZ

Panel Veri Analizi yapıldığında karşılaşılan “sahte regresyon” probleminin olmaması için, analizde seriler durağan olmalıdır. Serilerin durağan olması birim kök içermediği manasına gelmektedir.

Tablo 5’te görmüş olduğumuz “Im-Pesaran-Shin Birim Kök Testi” sonuçları doğrultusunda, analizde kullanmış olduğumuz serilerde birim kök içerdiği görülmüştür. İlk farkların alınmasıyla seriler durağan bir hale geldiği görülmektedir. Bu nedenle, durağan olan seriler kullanıldığında Panel Veri Analizinde sahte regresyon probleminin olmayacağı görülecektir.

Tablo 5: Im-Pesaran-Shin Birim Kök Testi

	Düzeyde		İlk Farklarda	
Değişken	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Olasılık Değeri	Olasılık Değeri
EMP	2.6162	0.9956	-6.2196	0.0000
GDP	1.6269	0.9481	-7.5696	0.0000
GCF	0.8368	0.7986	-7.8434	0.0000
GE	2.4374	0.9926	-7.0025	0.0000
GD	4.4443	1.0000	-8.0790	0.0000

İlk farkları alındığında durağan hale geldikleri belirlenen serileri kullanarak “Panel Veri Analizini” yapabilmek adına ilk olarak bu serilerin “Havuzlanmış OLS”, “Sabit Etkiler” ve “Tesadüfi Etkiler” modellerinden hangisiyle uyumlu olduğu belirlenecektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan ve sonuçları Tablo 3’te görmüş olduğumuz “F Testi” ve “Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi” sonuçlarına göre, analizde “Havuzlanmış OLS” modelinin kullanıldığı zaman tahmin hataları meydana gelecektir. “Sabit Etkiler” ve “Tesadüfi Etkiler” modellerine uygunluk açısından tercih yapmak için uygulanmış ve sonuçlarını Tablo 6’da gördüğümüz “Hausman

Testi” sonuçlarına göre ise analizde kullanılan serilerin “Sabit Etkiler” modeliyle uyumlu ve tutarlı olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Model Belirleme

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
F Test	2.26	0.0013
Breusch-Pagan LM Test	12.02	0.0005
Hausman Test	20.25	0.0004

Panel Veri Analizi yapabilmek için, Sabit Etkiler Modeline uygunluğu tespit edilen seriler ile bu analiz gereği “otokorelasyon”, “değişen varyans” ve “birimler arası korelasyon” varsayımları da test edilmelidir. Bu amaç doğrultusunda yapılmış olan sonuçlarına Tablo 7’de yer verdiğimiz Değiştirilmiş Wald Testi’ne göre modelde değişen varyans (heteroskedasite) sorunu var olmuştur. Baltagi-Wu LBI Testi sonuçlarında, modelde otokorelasyon sorunun olduğu görülmüştür. Pesaran Testi sonuçlarına göre ise birimler arası korelasyon sorununun da var olduğu görülmüştür.

Tablo 7: Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler Arası Korelasyon

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Modified Wald Test	1082.31	0.0000
Baltagi-Wu LBI	1.5093285	
Pesaran Test	6.730	0.0000

Çalışmanın ekonometrik analizinde özetle; Panel Veri Analizinde kullanılacak serilerin ilk farkları alındığı zaman durağan hale geldiği, “Sabit Etkiler” modeline uyumlu ve modelin “otokorelasyon”, “değişen varyans” ve “birimler arası korelasyon” sorunları içerdiği saptanmıştır. Buna göre, “Sabit Etkiler” modeli ile yapılacak olan Panel Veri Analizinin, sözü edilen sorunlara karşı dirençli tahminci olan “Driscoll-Kraay Standart Hatalar” ile birlikte yürütülmelidir. “Driscoll-Kraay Standart Hatalar” tahmincisi ile yapılmış Panel Veri Analizine dair regresyon sonuçları ise Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: Regresyon Sonuçları

Number of obs: 484		Number of groups: 22	
F: 7.35		Prob > F: 0.0007	
Değişken	Katsayı	t	P > t
GDP	0.0118367	0.58	0.566
GCF	0.0798644	3.28	0.004
GE	-0.0154118	-0.97	0.342
GD	-0.0369467	-3.22	0.004

Tablo 8’de görülen regresyon sonuçlarında ise, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni birlikte açıklamakta anlamlılığını sorgulayan “F Testi” istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkenlerin katsayılarının anlamlılığını sorgulayan “t Testi” sonuçlarına göre, yatırımlar (sabit sermaye oluşumu) ve hükümet borçları için hesaplanan katsayılar istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Tüm bu analiz sonuçlarına göre, OECD ülkelerinde sabit sermaye oluşumu %1 artarsa istihdam %0.08 artmakta, hükümet borçları %1 artarsa istihdam %0.04 azalmaktadır. Dolayısıyla, OECD ülkelerinde sabit sermaye oluşumunun istihdamı pozitif etkilerken, hükümet borçlarının istihdamı negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında seçilmiş olan OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki verileri kullanarak, hükümet harcamalarının ve hükümet borçlarının istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada hükümet harcamalarının ve hükümet borçlarının genel tanımlarına, sınıflandırılmaları, harcama ve borçları artıran unsurlara, hükümet harcamalarının ve hükümet borçlarının ekonomik etkilerine dair teorik bilgilendirilmeler verilmiştir. Ayrıca bu alanda yazılmış, araştırılmış literatürde yer alan makalelere ve çalışmalara da yer verilmiştir. Çalışmada kullandığımız OECD ülkelerine ait veriler, “Dünya Bankası” ve “OECD” veri tabanlarından elde edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, seçilmiş OECD ülkelerinin 1995-2017 yılları arasındaki hükümet harcamaları, hükümet borçları, istihdam, gayri safi yurt içi hâsıla ve gayri safi sabit sermaye oluşumuna dair grafikler oluşturulmuştur. Grafikler yardımıyla yorumlamalar yapılmıştır. Çalışmada ekonometrik analiz metodu olarak “Panel Veri Analizi” kullanılmıştır. Bağımlı değişken, istihdam kullanılırken; bağımsız değişkenler, hükümet harcamaları, hükümet borçları, reel gayri safi yurtiçi hâsıla ve sabit sermaye oluşumu yani yatırım kullanılmıştır. Analizde sahte regresyon problemine uğramaması için seriler durağan hale getirilmiştir. Yapılan Hausman test sonucuna göre ise Sabit Etkiler Modelinin uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, OECD ülkelerinde sabit sermaye oluşumunun yani yatırımın istihdamı pozitif yönde etkilediği, hükümet borçlarının ise istihdamı negatif yönde etkilediği görülmektedir. OECD ülkelerinde sabit sermaye oluşumu %1 artırıldığında istihdam %0.08 artmakta, hükümet borçları %1 artırıldığında istihdam %0.04 azalmaktadır.

Çalışmada elde edilen bilgiler ışığında, eğer gayemiz istihdamı artırmak ise, sabit sermaye oluşumunu yani yatırımları artırmak gereklidir. Hükümet harcamalarının ekonomide genişletici etkisinin olduğu bir gerçektir. Eğer harcamalarda artış olursa, yatırımları artırırsak, istihdamı artırıcı bir etki meydana getirebiliriz. Yeni sermaye yatırımları, daha fazla kişiye istihdam oluştururken işsizliği azaltabilir. Bu sermaye yatırımlarının hükümetin yapması ve ekonomide de etkin rol alması gerekmektedir.

Günümüzde çokça meydana gelen ve tartışma konusu olan özelleştirme politikaları, hükümetlerin ekonomideki etkinliğini azaltıcı bir etki oluşturduğu düşünülmektedir. Özelleştirmelerin artmasıyla da yatırım harcamalarında azalmalar meydana gelmesi dolaylı yönden istihdam artırıcı etkinliğini de azaltacağı görüşü vardır.. Bu görüşün geçerliliği literatürde sıkça tartışma konusu olmuştur. Bu görüşün aksini söyleyen ve dünyadaki en büyük ekonomik güç olan ve istihdam oranının yüksek, işsizliğin az olduğu ABD’de devlet kesimi çalışanı %8’lik bir kısmı oluşturmaktadır. %92’lik kesimin ise özel sektörün oluşturulduğu düşünülünce istihdam artırıcı etkinliğini azaltıcı bir etki oluşturmadığı görülmektedir. Hükümet harcamalarının ve yeni sermaye yatırımlarının da doğru alanlarda ve verimli bir şekilde yapılması gereklidir. Zira bu yanlış kullanım ve verimsiz bir şekilde yapılan harcamalar, istihdamı artırmada kısa vadede olumlu gibi gösterse de uzun vadede istihdamı azaltıcı bir etki oluşturabilir. Buradaki önemli olan durum kaynakların harcanmasının verimli, dengeli ve doğru yatırımlarla sağlanmasıdır.

Hükümetlerin ülke refahının devamını sağlamak ve ekonomideki istikrarlılığını devam ettirmek için borçlanmalara gittiği bilinmektedir. Kaynakların yeterli olmadığı ülkelerde, yeni kaynak arayışıyla dış borçlanmaya giderler. Dış borçlanma yükünün fazlaca arttığı ve bazen de bu borçların ödenememesi gibi durumlarda istihdamı olumsuz etkilediği ve işsizliği azalttığı görülmüştür. Tez araştırmamızda da görüldüğü gibi, hükümet borçlarının %1 artırılması, istihdamı %0.04 azaltmaktadır. Borçlanmanın arttığı ülkelerde, hükümet bu durumu doğru bir şekilde yönetememesi, borçlanmanın üstünden kalkamaması, borç üstüne borç birikimi gibi durumlar ülkelerin ekonomisinde dengesizliklere sebebiyet verir. Ekonomide baş gösteren bu dengesizlikler ve bozulmalar elbette ki hükümetlerin daraltıcı politikalarla sevk etmektedir. Bu daraltıcı politikaların, kemer sıkma politikaları gibi etkisi her alanda olduğu gibi kuşkusuz istihdamı da etkileyerek, işsizliği artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Buna göstereceğimiz örneklerden birisi de, Yunanistan’dır. Yunanistan hükümet harcamalarının %80’i gibi büyük bir miktarı emekli ve memur maaşlarına gitmesi, verimsiz bir ekonomiye sahip olması özellikle kamu açığının fazla olması onu önü alınamaz bir krize sürüklemiştir. Borç temerrüdüne girerek kriz ve ekonomik buhran baş göstermiştir. Kemer sıkma politikalarıyla durum

düzeltilmeye çalışılsa da, artan mesai saatleri, maaşların ödenememesi gibi durumlar sebebiyle insanlar iş bırakma yolun gitmişlerdir. Borç düzeylerinin ve kamu açıklığının fazla olması ekonomide yapısal zayıflıklar meydana getirmiştir. Bununla birlikte ülkedeki istihdam oranlarının azalıp, işsizlik oranlarının rekor seviyede artması bunun en büyük örneğidir.

KAYNAKÇA

Açba, S. : 1995	Devlet Borçlanması. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
Agri, E. M., Iyaji, E., Ach, O., Habilla, H. & Innocent, A. : 2020	Impact of Government Revenue and Expenditure on Employment and Poverty Reduction in Plateau State. Global Journal of Management and Business Research: B Economics and Commerce, 20(4), 51-65
Akdoğan, P. D. : 2019	Kamu Maliyesi. P. D. Akdoğan içinde, Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi
Altay, A. :2019	Kamu Maliyesi- Teorisi, Gelişimi ve Kapsamı (5. Baskı b.). Seçkin Yayıncılık.
Arsan, Ü.:1979	Kamu Borç Sınıflandırılmaları Ankara Üniversitesi SBF Dergisi
Britannica, T. E. :2018, 9 27	Britannica. 01 03, 2021 tarihinde Britannica: https://www.britannica.com/topic/public-debt adresinden alındı
Bulutoğlu, K. : 1981	Kamu Ekonomisine Giriş (3 b.). İstanbul: Filiz Kitabevi
Courakis, A. S., Moura-Roque, F., & Tridimas, G. : 2006	Public Expenditure growth in Greece and Portugal: Wagner's law and beyond. Applied Economics (s. 125-134).
Çakır, Ö. :2019, 07.05	Kamu Harcamalarının İşsizlik Üzerine Etkileri: 2000 Sonrası Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi.
Çaşkurlu, E., & Arslan, C. B.: 2019	Kamu Maliyesine Giriş. Ankara: Gazi Kitabevi.
Demir, G.: 1988	Dış Borçlanma ve Türkiye'nin Dış Borçları Üzerinde Bazı Gözlemler. Eskişehir A.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 6(2), 220.
Devrim, F. & ve diğerleri.: 1993	Maliye Politikası (Ders Notları) . İzmir: DEÜ İİBF Yayınları.
Dornbusch, R., & Fischer, S. : 1998	Makroekonomi. (S. Ak, M. Fisunoğlu, & R. Yıldırım, Çev.) Akademi.
Due, J. F. : 1967	Maliye: Bir İktisadi Analiz. (S. Görgün, & İ. Önder, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını.
Eğilmez, M.	1 31, 2021 tarihinde https://www.mahfiegilmez.com/2016/09/gelir-daglmnda-son-durum.html : https://www.mahfiegilmez.com/2016/09/gelir-daglmnda-son-durum.html adresinden alındı
Eğilmez, M. : 2019	Maliye Politikası. M. Eğilmez içinde, Ekonominin Temelleri, Kavramlar ve Kurumlar (s. 223). İstanbul: Remzi Kitabevi

Eker, A. : 1980	Türkiye'de Kısa Süreli İç Kamu Borçlarının Gelişimi. E.Ü.İ.F Dergisi, 41.
Eker, A.: 1989	Türkiye'de İç Borçlar. Türkiye Maliye Eğitim Sempozyumu, (s. 7-16). Ankara.
Eker, A., & Bülbul, D. : 2017	Kamu Maliyesi (2. Baskı b.). Ankara: Gazi Kitabevi
Eker, A., & Tüğen, K.: 1993	Kamu Maliyesine Giriş. Ankara: Takav Matbaası
Ergeç, E. H., & Ersin, İ. : 2019	Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Sektörel İstihdam İlişkisi. BİL TÜRK Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi, 150-168.
Escudero, V., & Lopez Mourelo, E. : 2014	Public Debt, Fiscal Consolidation and the Effect on Employment. Venice Summer Institute, Reforming the Public Sector (s. 1-25). Venice, Italy: Venice International University.
Evgin, T. : 2000	Dünden Bugüne Dış Borçlarımız. Ankara: Hazine Müsteşarlığı.
Faramarzi, A., Avazalipour, M., Khaleghi, F., & Hakimipour, N.: 2014	Long Run Impact of Government Expenditure and Tax on Liquidity and Employment in Iran Economy. IJRRAS, 18(1), 65-72.
Fedeli, S., & Forte, F.: 2012	Public Debt and Unemployment Growth: The Need for Fiscal and Monetary Rules: Evidence from OECD Countries. Economia Politica, 409-437.
Focus Economics	01 03, 2021 tarihinde Focus Economics: https://www.focus-economics.com/economic-indicator/public-debt adresinden alındı
Fouladi, M. : 2010	The Impact of Government Expenditure on GDP, Employment and Private Investment a CGE Model Approach. Iranian Economic Review, 15(27), 54-76.
Garcia-Jimenez, C. I., & Mishra, A. : 2010	The Effect of Public Debt on Labor Demand in the United States. Southern Agricultural Economics Association, (s. 1-25). Orlando.
Gius, M. : 2006	Impact of Government Spending on Employment and Output at the State Level: 1980-2000. Journal of Business & Economic Studies, 12(2), 27
Gugler, K., Weichselbaumer, M., & Zulehner, C.: 2018	Effects of Government Spending on Employment: Evidence from Winners and Runners-up in Procurement Auctions. House of Finance Safe, 2-42.
Güney, A., & Balkaya, E.: 2018	Kamu Harcamaları ve Ticari Açıklığın İşsizlik ve Genç İşsizliğe Etkisi. 1. Uluslararası İKSAD Sosyal Bilimler Kongresi. Mardin.
Güran, N., & Aktürk, İ. :	Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Uluslararası Mali Kuruluşlar/İktisadi İşbirliği ve Entegrasyona Yönelik Diğer Kuruluşlar. İzmir:

1992	Akliselim Matbaası.
Gürler, A. S.: 1998	Devlet İç Borç Yönetimi OECD Ülkeleri ve Türkiye Uygulaması (Uzmanlık Tezi). T.C. Devlet Planlama Teşkilatı.
Gürsoy, B.:1981	Kamusal Maliye (2. Baskı b., Cilt 2). Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
Henrekson, M. :1990.01.12	Peacock and Wiseman's Displacement Effect: A Reappraisal and a New Test.
Henry, O., & Olekalns, N.: 2010	Peacock and Wisemans's displacement hypothesis: some new long-run evidence for thu UK. Applied Economics, 42(11), 1455-1460.
Hindriks, J., & Myles, G. : 2013	Intermediate Public Economics (2. Baskı b.). MIT Press.
Gayrı safi sabit sermaye oluşum verileri	https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.FTOT.CD . Mart 28, 2021 tarihinde Work Bank Open Data: https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.FTOT.CD adresinden alındı
Gayrı safi yurtiçi hasıla verileri	https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD 28 3, 2021 tarihinde Data World Bank: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD adresinden alındı
İnce, M.	Devlet Borçları ve Türkiye. Ankara: Gazi Kitabevi.
Işık, A. : 2014	A. Işık içinde, Kamu Maliyesi, ekonomik ve mali terimler sözlüğü ilaveli (3. Baskı b.). Ekin Yayınevi
Kalenderoğlu, M. : 2017	Kamu Maliyesi- Bütçe ve Borçlanma. Anlara: Seçkin Yayıncılık.
Kamacı, A., & Kılıç, H. :2019	Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği. Politik Ekonomik Kuram, 3, 113-128.
Kaya, D. G., Durgun Kaygısız, A., & Altuntepe, N. : 2015, Haziran	Türkiye'de Kamu Harcamalarının Toplam İstihdama Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. AKÜ İİBF Dergisi, 17(1), 83-96.
Kökocak, D. D., & diğerleri. : 2011	Kamu Ekonomisi. Bursa: Ekin Yayınevi
Mario, C. : 2012	What are the effect of public debt on innovation and employment growth? Consiglio Nazionale delle Ricerche , 3-22.
Muter, N.: 1994	Türkiye Ekonomisinde Mali Yapı. Manisa: Anadolu Matbaacılık
Müftüoğlu, Z.: 2020	Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması. Z. Müftüoğlu içinde, Kamu Harcamalarında Yetki, Sorumluluk ve Denetim (s. 75-76). Ankara: Adalet Yayınevi.
Nadaroğlu, H.: 2000	H. Nadaroğlu içinde, Kamu Maliyesi Teorisi (s. 132). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Nemli, A. :1984	Kamu Maliyesine Giriş. İstanbul: Filiz Kitabevi.
Oganna, I. C., Ideniyi, O., Ifeyinwa, A., & Gabriel, N.: 2016	The Implications of Rising Public Debt on Unemployment in Nigeria: An Auto Regressive Distributed Lag Approach. Asian Researc Journal of Arts and Social Sciences, 1-15.
Omelianenko, M. (2016)	The Evolution of Views on Public Debt. 182-193
Ryoo, S., & Skott, P. :2011	Public Debt and Full Employment in a Stock-Flow Consistent Model of a Corporate Economy. Massachusetts: University of Massachusetts Amherst.
Sağdıç, E. N., & Yıldız, F.: 2020	Bölgesel Düzeyde Kamu Harcamalarının İşsizlik Düzeyin Üzerindeki İlişkisi: Türkiye Örneği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(64), 208-226.
Sancar, C., Sancar, C., & Polat Atay, M.: 2016, Nisan	Kamu Yatırım Harcamaları İstihdam Düzeyini Etkiler mi? Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 2127-2133.
Say, J. B. : 1971	A Treatise on Political Economy. New York: M. Kelley Publisher
Şener, O.: 1980	Kamu Ekonomisi. İstanbul: Eren Basımevi.
Talas, C. :1961	İçtimai İktisat. Ankara: A.Ü. Maliye Enstitüsü Yayını
Tavares, T.:2019	Labor Market Distorsions Under Sovereign Debt Default Crises. 02 21, 2021 tarihinde Science Direct: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165188919301484 adresinden alındı
Topal, M. H., & Bostan, M.: 2017	Türkiye'de Dış Borçlar İşsizlik Oranları Üzerinde Etkili Midir? 2. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, (s. 259). Antalya.
Topal, M. H., Bölükbaş, M., & Bostan, M.: 2018	The Public Debt and Unemployment Growth Nexus in the PIIGS Countries and Turkey: Emprical Evidence. Studies on Balkan and Near Eastern Social Science, 2, 33-46.
Tullio, G.: 1987	Long Run Implications of the Increase in Taxation and Public Debt for Employment and Economic Growth in Europe. European Economic Review, 741-780.
Tuncer, S. : 1967	Kamu Maliyesi Ders Notları. İstanbul: E.İ.T.İ.A Yayınları
Türk, İ. : 2011	Kamu Maliyesi. Turhan Kitabevi
Uluatam, Ö.: 2014	Kamu Maliyesi. İmaj Yayınevi
Ülgener, S. F.: 1995	Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme (6. Baskı b.). İstanbul: Der Yayınevi.

Ünsal, M. E.: 2020	Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri ve Kamu Borçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 54.
Wagner, R. E., & Weber, W. E. : 1977, 03	Wagner's Law, Fiscal Institutions and The Growth of Government. 12 19, 2020 tarihinde http://www.jstor.org/stable/41862113 adresinden alındı
Wolf, H. A. :1966	Monetary ve Fiscal Policy. Colombus, Ohio: Charles E. Merrill Books.
Yaşa, M. : 1973	Kamu Maliyesine Giriş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi
Yılmaz, B. E.: 2008	Türkiye'nin Değişmeyen Kaderi- Borç Çıkmazı. İstanbul: Derin Yayınları.
Yılmaz, P. D.: 2013	P. D. Yılmaz içinde, Kamu Maliyesi (s. 100). Türkmen Kitabevi.
Young, W. L. : 1973	Compulsory Loans, Disposable, Income and Quarterly Consumption Behaviour in İsrail 1964-1969. 01 29, 2021 tarihinde https://www.jstor.org/stable/40911036 adresinden alındı

